

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Konstantin Veliký a křesťanství

Barbora Svidenská

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Konstantin Veliký a křesťanství

Barbora Svidenská

Vedoucí práce:

Mgr. Eduard Neupauer, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

1 ÚVOD	1
2 KŘESŤANSTVÍ A ŘÍMSKÁ ŘÍŠE PŘED KONSTANTINEM I. VELIKÝM.....	5
2.1 Misijní činnost apoštolů v Římské říši.....	6
2.2 Postoj Římských obyvatel ke křesťanům.....	8
2.3 Souhrn pronásledování v průběhu prvních století.....	10
3 KONSTANTIN I. VELIKÝ.....	20
3.1 Cesta Konstantina I. k samovládě nad Římskou říší.....	21
3.2 Vláda a reformy	30
4 KŘESŤANSTVÍ ZA KONSTANTINA I. VELIKÉHO	38
4.1 Změna v zákonodárství a výstavba kostelů	38
4.2 Konstantinův postoj ke křesťanství a založení Konstantinopole	43
4.3 Církevní spory	51
4.4 Konstantinův křest, smrt a odkaz dalším generacím	56
5 ZÁVĚR	59
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	61
6.1 Prameny.....	61
6.2 Sekundární literatura	61
7 SUMMARY	63

1 Úvod

V této bakalářské práci se pokusím rozebrat vývoj křesťanského náboženství a jeho postavení vůči státu, neboť křesťanství vždy nemělo tak dominantní postavení, jaké má dnes. V období Římské říše bylo hojně pronásledováno, což změnil až ve 4. století n. l. císař Konstantin I., později zván Veliký. Právě tohoto vládcе a jeho reformy, jež byly pro křesťanství v mnohém přínosné, se pokusím dostatečně rozebrat ve své práci.

Tu strukturuji do tří hlavních kapitol. V první z nich se budu zabývat zejména misijní činností a postavením křesťanů v říši před Konstantinovým nástupem, jež je zpočátku charakteristické svými vlnami pronásledování, které jsou v této době iniciovány pohanskou a židovskou veřejností. K formování vztahu křesťanů a státní moci, kterou v této době představuje císař, dochází až později. Tento vztah však nepřináší vysvobození, ale mnohem krutější způsob pronásledování než jaký křesťanská menšina dosud zažila.

Zmapování zmíněných vln pronásledování a stanovení důvodů, proč k nim docházelo, tedy věnuji v první kapitole největší pozornost. Druhá kapitola je pojata ryze historicky a pojednává o vládě císaře Konstantina Velikého. V její první polovině zmíním, co se odehrávalo na politické scéně před Konstantinovým nastoupením a v druhé pak jaké reformy jako císař učinil. Třetí a zároveň poslední kapitola mé práce je syntézou dvou předchozích. Spojuji v ní postavu Konstantina, kterou jsem v předešlé kapitole představila pouze historicky, s jeho vlivem na křesťanství, jehož vývoj byl zmapován v první kapitole. V této kapitole se snažím poukázat na změny, které v křesťanství s příchodem prvního křesťanského císaře nastaly. Zmíním mimo jiné i přenesení vládní moci do nově vybudovaného města Konstantinopole a pokusím se nastínit, co Konstantin Veliký svojí tolerancí ke křesťanství přinesl do budoucna, tzn. jaký byl jeho vliv na další formování křesťanství.

Toto téma, Konstantin Veliký a křesťanství, jsem zvolila na základě svého zájmu dozvědět se více o pronásledování křesťanů v antickém období. Pro postavu Konstantina jsem se rozhodla až déle, když jsem toto zmíněné období začala prostudovávat. V literatuře jsem totiž nacházela různé názory na tohoto panovníka, a tak jsem z něj učinila ústřední téma své bakalářské práce.

Cílem práce je tedy ucelený pohled na dějiny a religiozitu Římské říše v období od zrození křesťanství, přes jeho postupný vývoj proťkaný nejrůznějšími pronásledováními křesťanů, až po dobu vlády Konstantina Velikého, kdy dochází k nastolení tolerance mezi státní mocí a křesťanstvím. Pronásledování křesťanů se tehdy stalo zakázané a postižitelné. Dalším cílem je nastínění Konstantinova vyznání a rozebrání tzv. Konstantinovského obratu, jenž je mnohými historiky považován za pouhou politickou taktiku. Mým cílem je tedy shromáždit dostupné informace a následně tento obrat rozebrat z více úhlů pohledu. Tato práce mi však byla ztížena tím, že se mi do rukou nedostaly publikace historiků Gibbona a Burkhardta, kteří jsou hlavními zastánci onoho názoru, že Konstantin svůj obrat využíval ryze politicky. Jejich odkazy jsem tedy hledala v dostupné sekundární literatuře. Ve své práci proto porovnávám především tvrzení historika Eusebia, že u Konstantina opravdu došlo k přijetí křesťanského Boha za jediného pravého a tvrzení novodobých historiků, že se Konstantinovi křesťanství jevilo jako sympatické a zároveň v něm spatřoval možnost sjednotit říši pod jedním nejvyšším bohem. Tyto dva úhly pohledu pouze doplňují již zmíněnými informacemi o tvrzeních historiků Gibbona a Burkhardta.

Samotná práce je kompilací dostupné literatury, jež obsahuje tematiku počátků křesťanství, pronásledování a mučení křesťanů a zároveň tematiku spojenou s postavou císaře Konstantina Velikého. Při psaní této práce šlo tedy především o sběr relevantních informací, které se však můžou u různých autorů lišit. Mým úkolem tedy bylo tyto informace mezi sebou porovnat a zkoumat jejich relevantnost. Zdrojová literatura k tomuto sběru informací se skládala

ze sekundárních i primárních publikací. Sekundární literatury používám především pro uvedení kontextu a k objasnění jednotlivých historických událostí. Primární literatura je pak citována v pasážích, kdy se snažím poukázat na pohled dobových historiků a církevní otců. Při psaní práce jsem musela komparovat dva úhly pohledu na dobovou situaci. První pohled přináší svědectví křesťansky založených historiků či církevních hodnostářů, kteří se podle mého názoru snaží vidět křesťanské prvky i tam, kde nejsou. Druhý pohled přináší současní historikové, kteří v Konstantinových činech hledají spíše racionální a politické důvody.

Co se zpracování v literatuře týče, dost jsem při svém psaní postrádala knihu od Eusebia Pamphiliho s názvem „Vita Constantini“, jež nebyla přeložena do češtiny a její cizojazyčné překlady jsou u nás nedostupné. Naštěstí se k nám dostal alespoň překlad jeho „Církevních dějin“, jež jsem hojně používala především v prvních dvou kapitolách. Dále jsem také postrádala (jak jsem již výše zmínila u popisování cíle práce) publikace historiků Gibbona a Burkhardta. Informace o jejich teoriích jsem musela dohledávat v sekundární literatuře.

Nejvíce ze sekundární literatury jsem využívala publikaci M. Clausse s názvem „Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím“. Tato kniha byla pro mne základem pro seznámení se s postavou císaře Konstantina. Přínosem ale bylo i to, že na jejímž konci jsou určité kapitoly z „Vita Constantini“. Ovšem bohužel ne zrovna ty, jež bych tak nutně potřebovala.

Dále jsem používala monografie primární literatury, jako jsou knihy Ammiana Marcellina, čítanky církevních dějin od Sokrata Scholastika a Evagria Scholastika a v neposlední řadě také historiografie pohanského historika Zosima, píšícího v 5. století. Další použité publikace mají sekundární charakter. Jejich kompilaci jsem využila především k vykreslení dobové situace. Hojně jsem tak využila publikaci „Dějiny Byzance“ od historičky Zástěrové, která mi dala

možnost poukázat na jednotlivé Konstantinovy reformy, jež se později staly základem pro vznik Byzantské říše. Nejdůležitější pro mne však byla publikace Josefa Češky „Zánik antického světa“, která zabíhá až do nejjemnějších detailů a spojuje politickou situaci s výkladem Konstantinova vyznání. Po této cestě výkladu jsem se vydala ve své práci i já.

2 Křesťanství a římská říše před Konstantinem I. Velikým

Římská říše má v době, kdy se v ní začíná rodit křesťanství za sebou dlouhou historii. Zažila již Etruské království, období městských států a Římskou republiku. Problematika spojená s křesťanstvím však spadá ryze do období římského císařství, jež nastolil Oktavianus (31 př. n. l. - 14 n. l.). Ten tak učinil ještě v období před naším letopočtem. Prvním z vládců, který se setkal s křesťanstvím, je tedy až Oktavianův nástupce, císař Tiberius (14 n. l. – 37 n. l.). Jeho reakci na zvěsti o ukřižování a nanebevstoupení Ježíše Krista můžeme nalézt v díle církevního historika a biskupa kappadocké Kaisareie (dnešní Turecko) Eusebia, druhým jménem Pamphili, který jako první sepsal v deseti knihách církevní dějiny své doby (do 4. století n. l.). Eusebius ve svém spise „Církevní dějiny“ k tomuto období poznamenává:

„Když zázračné zmrtvýchvstání a nanebevstoupení našeho Spasitele bylo veřejně známo, Pilát podle starého zvyku provinčních správců ohlásit císaři co se nového událo, uvědomil císaře o tom, co se vyprávělo o zmrtvýchvstání našeho Spasitele Ježíše, o jeho zázracích, o kterých se dozvěděl a zvláště pak o tom, že jej po jeho zmrtvýchvstání považují lidé za Boha. Tiberius má pak věc přednést senátu. Ten to však odmítl s odůvodněním, že si to předtím nemohl přesně ověřit. U Římanů totiž existoval starý zákon, že jen s výslovným povolením senátu smí být někdo uznán za Boha. Ve skutečnosti se to však stalo proto, že spásu přinášející učení božského evangelia nepotřebovalo nějaké lidské pomoci a autority. Když římský senát, jak bylo řečeno, odmítl zprávu o našem Spasiteli, trval Tiberius na svém dřívějším názoru a nepodnikl nic tvrdého proti křesťanskému učení.“¹

Aby doložil své tvrzení, odvolává se Eusebius na křesťanského apologétu a právníka Tertulliana (cca 160 n. l. – cca 220 n. l.). Ten ve svém díle „Apologeticum“ uvádí, že Tiberius senátu veřejně přiznal svoji přízeň

---

¹ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny*, (přel. J. J. Novák), s. 26.

křesťanskému učení. Přestože toto učení senát neschválil, a tak se nemohlo stát povoleným náboženským kultem, pohrozil Tiberius smrtí všem, kteří by kdy křesťany udávali.²

Křesťanství tedy mělo volnou cestu k tomu, aby se rozšířilo po celém tehdejším světě. Expandovalo především díky apoštolům. Zprvu křesťanství působilo jako dovršení židovství, jako židovská sekta, a to z toho důvodu, neboť první křesťané byli především židé, kteří kromě křesťanských obřadů stále zachovávali a ctili židovské tradice a zákony. Později však bylo jasné, že nové prvky, které křesťanství přineslo (jako byl například křest, slavení eucharistie nebo odevzdávání soukromého majetku), nutně povedou k rozkolu mezi těmito dvěma náboženstvími. Tyto prvky budili v židech nejen nedůvěru, ale i nepřátelství, které postupem času vyústilo v otevřené pronásledování křesťanů židy na území tehdejší Judey. Tyto jednotlivé vlny pronásledování, které můžeme zaznamenat mezi léty 32 n. l. až 135 n. l. měly za důsledek smrt několika apoštolů (např. Štěpán, Jakub Starší a Jakub, zvaný „bratr Páně“) a později i odchod křesťanů z Jeruzaléma. Svým způsobem tedy můžeme říci, že jedním z důsledků tohoto pronásledování bylo i rozšiřování křesťanství mimo Jeruzalémskou obec.³

2.1 Misijní činnost apoštolů v Římské říši

Tyto konflikty s židy vyvolala, kromě výše zmíněného, i misijní činnost, kterou podnikali jednotliví apoštolové za účelem rozšíření křesťanství. Cílem těchto misí se stali pohané, kteří žili v blízkosti židovských komunit. Těmto lidem se velice zamlouvala židovská bohoslužba a etika spojená s vyznáváním tohoto náboženství, k jehož přijetí jim však stála v cestě obřízka – smlouva mezi Hospodinem a židy, kterou se báli přijmout.⁴ Křesťanský křest pro ně byl

---

² Tamt., s. 27.

³ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 23.

⁴ Schäferdiek, K. *Křesťanská misie a expanze*, In: Hazlett, I. *Rané křesťanství: Počátky a vývoj církve do roku 600*, (přel. P. Kitzler), s. 65-66.

rozhodně schůdnější variantou, jak vstoupit do náboženského společenství. Jak je ale možné, že křesťané, kteří byli před Ježíšovým příchodem židé, mohli dopustit, aby se jejich učení dostalo mezi pohany?

Odpověď nalezneme v „Novém zákoně“, konkrétněji ve „Skutcích apoštolů“, kde je nám předloženo vidění sv. Petra (smrt 64 n. l.), jenž v té době řídil chod Jeruzalémské křesťanské obce a je mnohými považován za prvního papeže. Ve zkratce šlo v onom vidění o to, že Bůh nabádal Petra, aby jedl jídlo, které není košer. Petr se přirozeně zdráhal, ovšem boží hlas jej dále nabádal a dodával výstižná slova – *„Co Bůh prohlásil za čisté, nepokládej za nečisté“*⁵, která si Petr následně vyložil tak, že Bůh již nelpí na dodržování židovských tradic. Jeho následná návštěva pohanského domu v Kaisareii a seslání Ducha svatého i na pohany, jej v tom jen utvrdilo. Tehdy se vrátil do Jeruzaléma a zahájil výše zmíněnou misijní činnost apoštolů k pohanským národům.⁶ Díky ní bylo *„již v 2. stol. n. l. křesťanství rozšířeno ve všech zemích okolo Středoziemního moře a odtud pronikalo i do nejvzdálenějších oblastí římské říše“*.⁷

Nejznámější je zajisté misie sv. Pavla, která je také zaznamenána ve „Skutcích apoštolů“. Známa je především pro Pavlův nenadálý obrat ke křesťanství, poté co, znám jako žid Saul, sám pronásledoval křesťany.⁸ Jeho misii stručně shrnuje církevní historik August Franzen následovně:

„Pavel byl hlavní osobností, která odpoutala křesťanství od židovsko-palestinské mateřské půdy, a z Antiochie, centra řecko-římské helénistické kultury, je rozšířil do světa. Po svém obrácení (kolem 33) se uchýlil po r. 36 nejdříve na tři roky do arabské pouště, aby se připravil na apoštolské povolání, a pak na Barnabášovo pozvání přišel do Antiochie. S Barnabášem podnikl,

---

⁵ Sk 10, 15.

⁶ Sk 10, 9-47.

⁷ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 27.

⁸ Sk 9,1-31.

povolán Duchem svatým (Sk 13,4), první misijní cestu, (45-48), která ho vedla na Kypr a do Malé Asie (Perge, Antiochie v Pisidii, Ikonium, Lystra a Derbe, viz Sk 13-14). Na druhé misijní cestě (49/50-52) pronikl Pavel přes Malou Asii do Evropy, kde založil obce ve Filipách, Thesalonice, Athénách a Korintu (Sk 15,36 – 18,22). Třetí misijní cesta (53-58) vedla přes Galacii a Frygii do Efesu, odtud do Řecka a zpátky do Triady, Milétu, Césareje a Jeruzaléma; (...).“⁹

Sám sv. Petr také nezůstal v Jeruzalémě. Po té, co za boží pomoci prchl ze zajetí judského krále Heroda, který jej chtěl nechat popravit, aby uklidnil tamější židovskou komunitu, o něm „Skutky apoštolské“ již nehovoří.¹⁰ Historik Franzen tento odchod datuje přibližně mezi roky 43 a 44 n. l.¹¹ Petrův další postup mapuje Eusebius zprávou, že se údajně ještě za vlády císaře Claudia (41 n. l. – 54 n. l.) objevil v Římě.¹² Tato návštěva je pro nás velmi důležitá, neboť zřejmě souvisí s počátkem římské křesťanské obce. Ta byla dle Schäferdieka založena před rokem 49 n. l.¹³

2.2 Postoj Římských obyvatel ke křesťanům

Jak se Římané stavěli ke křesťanskému učení? Přes svoji multikulturnost, která byla dána obrovským rozsahem Římské říše a toleranci k jiným božstvům, jež postupně po schválení senátu přidávali do římského pantheonu (příkladem může být egyptská bohyně Isis), hodnotili Římané křesťanství spíše odmítavě. Důvodem bylo křesťanské odmítání účasti na kultovních obřadech a hostinách, což u Římanů vyvolávalo značnou nelibost.¹⁴ Stejně tak se ovšem těchto hostin neúčastnili ani židé a ti v římskou nemilost neupadli. Jak je to možné? Historička Merdingerová tuto situaci vysvětluje argumentem, že Římané byli ve své podstatě silně konzervativní a patriarchální. Stejněho stupně dosahovaly i jejich

---

⁹ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 24.

¹⁰ Sk 12, 3-11.

¹¹ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 22.

¹² Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny*, (přel. J. J. Novák), s. 32.

¹³ Schäferdiek, K. *Křesťanská misie a expanze*, In: Hazlett, I. *Rané křesťanství: Počátky a vývoj církve do roku 600*, (přel. P. Kitzler), s. 66.

¹⁴ Klíčová, M. *Vzestup křesťanství: dějiny prvních pěti století církve*, s. 14–18.

hodnoty v oblasti náboženství, kdy si vážili nejvíce starobylých zvyků a tradic, zděděných po předcích.¹⁵ Tedy to, že si židé nenechali mluvit do svého náboženství a zarputile dodržovali tradice svých předků, jim v 1. století před n. l. přineslo od samotného Gaia Julia Caesara svobodu vyznání. Na židy se od té doby nevztahuje povinná účast na uctívání pohanských božstev a později i kultu římského císaře.¹⁶

Římané zpočátku vnímali křesťany jako odnož židovství, jak jsem již nastínila výše, takže v raném stadiu vývoje mělo i křesťanství tato privilegia. Problém nastal v době, kdy byl v roce 50 n. l. svolán apoštolský koncil v Jeruzalémě, na kterém se sv. Petr společně s ostatními dohodli na tom, že „*křesťané z pohanství*“ od tohoto okamžiku nemusí dodržovat židovský zákon.¹⁷ To způsobilo, že židovští křesťané byli jen křesťanskou menšinou. Křesťanství se odpoutalo od židovské kultury a přesedlalo na kulturu řeckou – křesťané psali řecky, zajímali se o filozofii, atd. To ale bohužel vedlo k tomu, že zhruba od této doby je křesťanství vnímáno jako náboženství existující zcela samostatně mimo židovství – a tedy i mimo jeho právní ochranu, již mu daroval Caesar.

Římanům, založeným na úctě k tradičním věcem, se tedy křesťanství začalo jevit jako „*náboženská novota*“, a tak nemohlo vzbudit důvěru. Naopak se jevilo jako nesympatické a podezřelé. Nesympatické proto, neboť zakladatel tohoto náboženství, jehož většina z nich považovala jen za kouzelníka, byl ukřižován, což v této době byla ta nejopovrhlivější možnost, jakou jste mohli skonat.¹⁸ Podezřele se jevilo především kvůli tajným schůzkám, jichž se zpočátku účastnili nižší sociální vrstvy (tj. otroci, městská chudina, nevěstky, uprchlíci před zákonem apod.).¹⁹ To vybízelo obyvatele Říma k šíření báchorek a pomluv

---

¹⁵ Merdinger, J. *Svět Římského impéria*, In: Hazlett, I. *Rané křesťanství: Počátky a vývoj církve do roku 600*, (přel. P. Kitzler), s. 25.

¹⁶ Klíčová, M. *Vzestup křesťanství: dějiny prvních pěti století církve*, s. 15–16.

¹⁷ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 22.

¹⁸ Klíčová, M. *Vzestup křesťanství: dějiny prvních pěti století církve*, s. 17.

¹⁹ Burian, J. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*, s. 210.

o těchto setkáních. Například se tradovalo, že křesťané jedí lidské maso (především dětské) a pijí lidskou krev, což zřejmě vzniklo ze špatného pochopení přijímání Kristova těla a krve. Dále bylo dle pohanů na programu bohoslužby provádění „*krvesmilných orgií*“, jejichž důkazem bylo pro pohany zřejmě to, že křesťané se mezi sebou nazývali bratry a sestrami. Kvůli těmto pomluvám vyvolávajících u občanů Říma odpor, nebylo těžké na křesťany svalit vinu za všechny pohromy, které se v říši děly – od přírodních neštěstí po vojenské neúspěchy. To vše podle pohanů zapříčiňovali křesťané svým odmítnutím obětovat pohanským božstvům, která se tím urazila a sesílala na říši zkázu. Křesťané tak byli obviněni z „*nenávisti k lidskému pokolení*“ a stali se tak předmětem častého pronásledování.²⁰

2.3 Souhrn pronásledování v průběhu prvních století

První pronásledování můžeme pozorovat již za vlády císaře Nerona (54 n. l. – 68 n. l.). Po slavném požáru roku 64 n. l., kdy byla poničena většina tehdejšího Říma, propukaly ve městě četné vzpoury proti císaři, jehož šílené myšli byl dáván vznik onoho požáru za vinu. Císař však využil situace a obvinil ze založení požáru křesťany, neboť dobře věděl, že se jich pro jejich špatnou pověst mezi obyvatelstvem nikdo nezastane.²¹ Výpověď o tom, jak pronásledování probíhalo, nalézám u soudobého historika Tacita:

„Napřed byli zatčeni všichni ti, kteří přiznali svou vinu, a posléze, na základě výpovědi zadržovaných, velká skupina lidí, a všichni byli odsouzeni ani ne tak na základě obvinění ze žhářství, ale pro nenávist k lidskému pokolení. Zemřeli na mučidlech a jejich muka byla o to trpčí, že byli terčem urážek a posměchu. Někteří byli přibiti na kříž, jiná zašiti do kůže divokých zvířat a předhozeni zuřivosti psů, jiní opět potření hořlavými látkami posloužili jako pochodně k osvětlení noční tmy... Vina křesťanů zajisté zasluhovala příkladného

²⁰ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 45.

²¹ Klíčová, M. *Vzestup křesťanství: dějiny prvních pěti století církve*, s. 20.

*potrestání, ale nechuť davu se změnila v soucit při pomýšlení, že ti bědní zoufalci padli za oběť nikoli veřejnému zájmu, ale ukrutnosti mstivého tyrana.*²²

Pro křesťany bylo toto pronásledování o to horší, neboť během něj ztratili dva své významné vůdce – sv. Petra a Pavla. Eusebius zmiňuje způsob jejich smrti – Petr byl ukřižován a Pavel sťat. Aby potvrdil svoji výpověď o jejich smrti, odvolává se Eusebius ještě na dva autory tehdejší doby – na jakéhosi Gaia a na korintského biskupa Dionysia.²³ Z této snahy svoji výpověď potvrdit jasně plyne, že už v Eusebiově době se zřejmě pochybovalo o samotné existenci apoštolů a hledaly se důkazy o jejich skonu. Dnes je již díky vykopávkám pod bazilikou sv. Petra nevyvratitelně prokázáno, že Petr v Římě opravdu zemřel a je na tomto místě pochován.²⁴

Toto pronásledování bylo však ve své době spíše výjimečné a nemělo žádný právní podklad, na rozdíl od pronásledování, která probíhala v následujících stoletích. Dalo by se tedy shrnout, že přibližně do počátku 2. století n. l. římský stát křesťany toleroval a jen čas od času vypuklo ojedinělé lokální pronásledování. Takovými výjimkami bylo již zmíněné pronásledování za císaře Nerona a další za Domiciána (81 n. l. – 96 n. l.), kdy byl poslán do vyhnanství apoštol Jan. Od druhého století je křesťanství kvůli Neronovu přístupu a obvinění považováno za „*religio illicita*“, tj. za nepřátelské ke státu a lidem. Dochází tak k častým avšak opět pouze lokálním pronásledováním prostřednictvím zfanatizovaného davu, k němuž docházelo pokaždé s jinou intenzitou. Přítrž tomu učinil až císař Traján (98 n. l. – 117 n. l.), který výslovně zakázal po křesťanech pátrat. Ovšem pokud byl nějaký z křesťanů již udán a prokázalo se, že je opravdu křesťan, musel být potrestán. Tato šetření prováděli správci jednotlivých provincií. Záleželo tedy na postoji jednotlivých úředníků. Zprávu o tomto procesu máme od správce Bithýnie (dnešní severozápadní

---

²² Tamt. s. 20.

²³ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny*, (přel. J. J. Novák), s. 40.

²⁴ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 25.

Turecko) Plinia, jenž psal o svém konání císaři Trajánovi a ujišťoval se tak, zda jednal správně. Císař uznal jeho řešení, kdy všechny udané, kteří se poklonili pohanským bohům, propustil. Ty, kteří tak neučinili, zajal. Ne však pro jejich vyznání, ale pro tvrdošijnost, se kterou si nechtějí nechat zachránit krk. Císař ale poté dodal, že Plinius rozhodně nemá jednat na základě anonymního udání.²⁵ Ovšem je nutné dodat, že tento výnos Traján neučinil proto, že by mu bylo křesťanské učení sympatické, ale přesně proto, jak danou situaci popisuje Klíčová: „Císař Traján jako protřelý politik si byl vědom toho, že jakékoli přísnější rozhodnutí by vedlo ke štvanicí na křesťany. Podle římského zákona měl občan, který obvinil druhého z trestného činu a daný spor vyhrál, právo přisvojit si část zabaveného majetku odsouzeného, zbytek připadl vždy státu. Mnoho lidí by rádo využilo situace a bylo ochotno obvinít druhé, buď z důvodu osobní msty anebo v záchvatu hrabivosti. A i když je jasné, že císaři na křesťanech nijak zvlášť nezáleželo, rozsáhlé hony na ně by jen vedly k násilnostem, zmatkům a nepokojům, které by destabilizovaly situaci v říši.“²⁶

I další císař v pořadí, Hadrián (117 n. l. – 138 n. l.), hájil zájmy stability říše. Plně totiž zakázal vynášet rozsudky pouze na základě anonymních udání a přání lůzy, aniž by proběhl řádný soud. Pokud by se u takového soudu poté zjistilo, že ono udání jsou jen lži a výmysly, měl být udavač potrestán. To křesťanům v té době v mnohém ulevilo. Jeho syn, Antonius Pius (138 n. l. – 161 n. l.) dotáhl otcův výnos ještě dál. V Antoniově zprávě asijským místodržícím je byl nalezen příkaz, jenž rozkazuje každého obžalovaného z vyznávání křesťanství omilostnit a poté potrestat všechny udavače. To i v případě, bude-li udání zcela pravdivé a obžalovaný bude opravdu křesťan.²⁷

I přes tyto císařské výnosy docházelo k popravám. Mezi nejznámější z této doby zajisté patří umučení smyrenského biskupa Polykarpa, jež bylo

---

²⁵ Tamt. s. 45–47.

²⁶ Klíčová, M. *Vzestup křesťanství: dějiny prvních pěti století církve*, s. 54.

²⁷ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny*, (přel. J. J. Novák), s. 67–70.

spácháno za vlády Marka Aurelia (161 n. l. – 180 n. l.). Svědectví o Polykarpovi se dochovalo v korespondenci mezi křesťanskou obcí v maloasijské Smyrně (dnešní Turecko – Izmir) a fryžským městem Filoméniem (dnešní Turecko – Aksehir). Tento text byl pro křesťany důležitý především svým povzbuzujícím aspektem, který vyzýval ostatní křesťany k vytrvalému vyznávání křesťanské víry a ukazuje Polykarpa jako vzor pro „*správné mučednictví*“. Polykarpos byl vzorem také proto, neboť se údajně setkal s apoštoly (konkrétněji se sv. Janem) a byl jimi ustanoven do čela církve ve Smyrně.²⁸ Kromě Polykarpa zemřeli mučednickou smrtí za vlády Marka Aurelia ještě mnozí další (např. filozof Justin a jeho druzi, mučedníci lyonští atd.),²⁹ avšak nedělo se tak na císařův rozkaz. Ten byl totiž naopak podle Eusebiových záznamů křesťanům nakloněn za to, že mu pomohli před bitvou s Germány a Sarmaty, kdy vojsko trpělo žízni. Křesťané se údajně trpělivě modlili k Bohu, přičemž náhle přišla bouře, která císařské vojáky osvěžila a nepřátele zahнала na útěk. Jak Eusebius trpce poznamenává, pohanští dějepisci tuto událost zaznamenali, ale přičinění křesťanů v ní opomenuli. Naštěstí samotný císař křesťanskou zásluhu na zázraku uznal, alespoň tedy z Eusebiova pohledu, a zakázal stejně jako jeho předchůdce Antonius Pius udávat křesťany pod trestem smrti.³⁰

Situace se změnila s nastoupením císaře Septimia Severa (193 n. l. – 211 n. l.). Zpočátku křesťany toleroval, ale pak od roku 202 n. l. zakázal konverze ke křesťanství pod trestem smrti, čímž samozřejmě opět zahájil pronásledování, tentokrát především nově pokřtěných křesťanů. Jeho další nástupci udržovali toleranci, a jelikož říše zaznamenávala období značné prosperity, tak i lidové masy zůstali vůči křesťanům v relativním klidu.³¹ Pak ale došlo k důležité změně. Roku 235 nastupuje na trůn Maximinus Thrax (235 n. l. – 244 n. l.), který za své vlády vydal edikt povolávající veřejnost k pronásledování představených

---

²⁸ Dudzik, P. *Umučení Polykarpa*, In: Kitzler, P. *Příběhy raně křesťanských mučedníků*, s. 57–62.

²⁹ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 47.

³⁰ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny*, (přel. J. J. Novák), s. 90.

³¹ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 48.

jednotlivých křesťanských obcí. Eusebius se domnívá, že takto jednal z nenávisti vůči svému otci Alexandrovi Severovi, jenž byl křesťanství natolik nakloněn, až si mnozí myslí, že měl také křesťanské smýšlení. Maximinův nástupce Philippus Arabs (244 n. l. – 249 n. l.) opět křesťany toleroval. Eusebius se dokonce zmiňuje o tom, že byl křesťanem a účastnil se křesťanských velikonočních vigilií.³² Ostatní historikové se ale o tom, že by sám císař byl křesťanského vyznání, nezmiňují, takže tato informace zřejmě nebude až tak důvěryhodná.

Co se týče pohanského obyvatelstva říše, ocitli se křesťané opět v represi především v roce 248 n. l., kdy došlo k oživení silného nacionalismu Římanů při oslavách založení města Říma. To mělo samozřejmě za následek oživení starých kultů a opětovné vzplanutí nenávisti vůči křesťanům, kteří je stále odmítali dodržovat.³³ Křesťanům nebyl nápomocný ani fakt, že kvůli válkám s Germány, jejichž přičiněním se náhle vysoce zvedly daně, a kvůli moru, který propukl v roce 252 n. l., se začala vytrácet z říše dřívější prosperita. Na církev tak v tomto období kromě obyvatelstva začal opět útočit i stát.³⁴

Prvním císařem, který dal pronásledování právní základ, je císař Decius (249 n. l. – 251 n. l.). Ve snaze obnovit římskou tradici pohanských kultů vydal ustanovení, podle něhož musel každý člověk v říši obětovat pohanským bohům přesně podle vydaných předpisů. Tomuto obětování byl přítomen místní úředník, který pak vydával lidem osvědčení o tom, že tak opravdu učinili. Takto odhalení křesťané byli pak odsouzeni k smrti. Spousta křesťanů tak raději obětovala pohanským bohům, než aby šla na smrt. Franzen toto jednání obhajuje tím, že tato generace křesťanů již nebyla tolik zvyklá bojovat o přežití a vzdorovitě vyznávat křesťanství jako jejich předci. Vyskytly se ale i takové případy, kdy křesťané sice neobětovali, ale za úplatek obdrželi od úředníka ono důležité osvědčení. Tím se ale v očích mnoha duchovních zřekli Krista úplně stejným

---

³² Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny*, (přel. J. J. Novák), s. 119-121.

³³ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 48.

³⁴ King, N. *Vztahy církve a státu*, In: Hazlett, I. *Rané křesťanství: Počátky a vývoj církve do roku 600*, (přel. P. Kitzler), s. 229.

způsobem, jako kdyby byli obětovali. V církvi tak nastal spor o to, co udělat s těmito odpadlíky. Ten vedl dokonce k rozkolu církve, kdy byla založena vzdorocírkev v čele s protibiskupem Novatiánem, jenž hlásal zamezit vstup těchto odpadlíků zpět do církve. Ke stejnému rozkolu došlo i v provinciích v Alexandrii a Kartágu. Původní církev však toto stanovisko nezaujala a byla vůči odpadlíkům mírná.³⁵

Po Deciově smrti v boji s barbary nastoupilo na trůn během několika málo let mnoho císařů. Ti měli většinou jiné problémy než se starat o křesťany. Pronásledování křesťanů se dále zabýval až císař Valeriánus (253 n. l. – 260 n. l.).³⁶ Zpočátku své vlády však byl ke křesťanům tolerantní. Eusebius dokonce hovoří o přátelskosti, kterou podkládá přirovnáním jeho dvora k Boží obci. Zvrat v jeho vnímání křesťanů přinesl údajně až jeho učitel, který ho nabádal k pronásledování církevních hodnostářů.³⁷

Valeriánus si při pronásledování počínal velice systematicky. Nejprve poslal do vyhnanství papeže Kornelia, který tam zanedlouho zemřel. Poté vydal roku 257 n. l. edikt, v němž bylo nařízeno všem členům křesťanského kléru učinit oběť pohanským bohům. Na základě tohoto ediktu bylo mnoho křesťanů odsouzeno k nucené práci v dolech, neboť neuposlechli císařův příkaz. Historik Franzen také zmiňuje zákaz konat bohoslužby a tajná shromáždění pod pohrůžkou smrti. Druhý edikt z roku 258 n. l. ona předchozí nařízení vygradoval tím, že nařizoval úředníkům místo odeslání na nucené práce vykonat okamžitou popravu. Zároveň byly na základě tohoto ediktu také bourány a konfiskovány kostely, odebírány funkce a majetek křesťansky založeným senátorům. Pokud lidé i přes tyto jmenované sankce stále odmítali obětovat, byl nad nimi vyřknut rozsudek smrti.³⁸ Tento teror trval až do roku 260 n. l., kdy byl Valeriánus

---

³⁵ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 48–49.

³⁶ King, N. *Vztahy církve a státu*, In: Hazlett, I. *Rané křesťanství: Počátky a vývoj církve do roku 600*, (přel. P. Kitzler), s. 229.

³⁷ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny*, (přel. J. J. Novák), s. 133.

³⁸ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 49.

v bitvě s Peršany zajat a poté, co byl dostatečně dlouho vystavován v kleci posměchu perskému obyvatelstvu, i popraven.³⁹ Valeriánův konec byl křesťany vykládán jako důkaz, že „*křesťanský Bůh je mocnější než bozi tradiční*“, tedy pohanští.⁴⁰ Zřejmě i tento pohled na věc byl důvodem, proč Valeriánův syn Gallienus (260 n. l. – 268 n. l.) odvolal otcovy edikty a vytvořil tak v říši pro křesťany uspokojivou atmosféru, již vyvolal mimo jiné vrácením zkonfiskovaného majetku. Tento mír trval 40 let, tedy až do konce 3. století. Během něj můžeme pozorovat zajímavou vzájemnou symbiózu mezi pohanským náboženstvím a křesťanstvím ve formě kultu Nepřemožitelného Slunce (Sol Invictus), který zastřešuje všechny pohanské kultury a tvoří z nich monoteistické náboženství.⁴¹

Tento dlouhotrvající mír přetřal až císař Dioklecián (284 n. l. – 305 n. l.). Zpočátku stejně jako jeho předek Valeriánus křesťanství toleroval – dokonce jeho manželka a dcera byly považovány za křesťanky.⁴² Důvodem tohoto klidu před bouří byla zřejmě zaneprázdněnost císaře jeho snahou o upevnění hranic a také problematika spojená s vytvářením nového vládního systému - tetrarchie. O tom se ale více rozepíši až v další kapitole. Momentálně nám bude stačit zmínka o tom, že Dioklecián nebyl v úřadě císaře sám. Za spoluvladaře si zvolil svého přítele Maximiana (286 n. l. – 305 n. l.), jenž ovládal především Západ.⁴³ Nyní ale zpět k pronásledování křesťanů.

To začalo až v roce 303 n. l., kdy Dioklecián vydal edikt, který opět zakázal konat bohoslužby, nařídil zničit kostely a spálit svaté knihy.⁴⁴ Eusebius

---

³⁹ King, N. *Vztahy církve a státu*, In: Hazlett, I. *Rané křesťanství: Počátky a vývoj církve do roku 600*, (přel. P. Kitzler), s. 229.

⁴⁰ Barnes, T. *Pohanská percepce křesťanství*, In: Hazlett, I. *Rané křesťanství: Počátky a vývoj církve do roku 600*, (přel. P. Kitzler), s. 220.

⁴¹ King, N. *Vztahy církve a státu*, In: Hazlett, I. *Rané křesťanství: Počátky a vývoj církve do roku 600*, (přel. P. Kitzler), s. 229-230.

⁴² Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 50.

⁴³ Grant, M. *Římští císařové: Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, (přel. E. Hornátová), s. 221-228.

⁴⁴ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 50.

ve svých „Církevních dějinách“ toto dění pokládá za Boží trest za dřívější chování církevních představených, které popisuje takto:

„Se stále a stále přibývajícím svobodou mizela však horlivost a přibývala vlažnost. Jedni druhým záviděli, navzájem se pomlouvali a kdyby to bylo možné, bojovali by proti sobě mečem a kopím. Představení se postavili proti představeným, obec proti obci. Když pokrytectví a přetvářka dostoupila vrcholu, počal nás Boží soud poznenáhlu mírně navštěvovat. Před tím nás pronásledovali vojáci, avšak bohoslužebná shromáždění zůstala nedotčena. Nyní ve své lhostejnosti nepomyslili jsme na to, že jsme dílem lásky a Božího milosrdenství. Jako někteří pohané jsme si mysleli, že se Bůh o nás nestará ani o nás nepečuje. Tím jsme hromadili hřích na hřích. Naši pastýři nedbajíce o to, co předpisuje víra, jeden druhému záviděli, hádali se mezi sebou, hrozili si, nenáviděli se, žili v nepřátelství a svou moc se snažili hájit tyranským způsobem.“⁴⁵

Kromě boření svatostánků a pálení knih docházelo také k tomu, že křesťanští úředníci byli opět propouštěni či degradováni. To však nebylo nic oproti mučení a popravování zaměstnanců císařského dvora - byli takto potrestáni za domnělé založení požáru v paláci v Nikomédii - a četným popravám kněží v sídelních městech.⁴⁶ Historik King k tomu však poznamenává, že z dnešního pohledu historiků se o až tak kruté pronásledování, jak je prezentováno dostupnými zdroji, nejednalo. King podotýká, že tyto represe nikdy neobsáhly celou říši, čímž chce zřejmě naznačit, že útek na jiné klidnější místo nezůstavoval nemožný. Dále také poznamenává, že tento útlak netrval vždy dostatečně dlouho, aby zcela vyhubil křesťanství na onom místě a co je nejdůležitější, že nebylo k útlaku využíváno fanatických lidových mas.⁴⁷ Z toho tedy zřejmě vyplývá, že pohané už měli za dlouhá století potýkání se s křesťany respekt k jejich Bohu. Tuto domněnku můžeme potvrdit tím, že v té době celkem

---

⁴⁵ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny*, (přel. J. J. Novák), s. 151-152.

⁴⁶ Tamt. s. 152-154.

⁴⁷ King, N. *Vztahy církve a státu*, In: Hazlett, I. *Rané křesťanství: Počátky a vývoj církve do roku 600*, (přel. P. Kitzler), s. 230.

nedávno vznikl nový kult Neporazitelného Slunce, jenž, jak jsem naznačila dříve, zaštiťoval všechny pohanské kulty a zaváděl do pohanského náboženství jakýsi druh monoteismu.

Další dva Diokleciánovy edikty jen rozšířily pronásledování na kleriky a vyžadovaly jejich popravu a poslední, v pořadí již čtvrtý edikt tohoto císaře, dal znovu v platnost povinnost každého Římského občana (což byli tehdy naprosto všichni) obětovat pohanským bohům. Vzhledem k velikosti a nejednotnosti říše (Západ ovládal Maximinius, zbytek Dioklecián) se ovšem edikty neuplatňovaly všude stejným způsobem. Na Západě na ně nebyl kladen takový důraz a dokonce byly i od roku 305 n. l., kdy vládci Dioklecián i Maximianus odstoupili, na nějaký čas pozastaveny. Východní část bohužel takové štěstí neměla, neboť zde pronásledování udržoval v chodu nově nastupivší císař Galerius (305 n. l. – 311 n. l.). Trvalo ještě dlouhých šest let než nový císař, sužován těžkou nemocí, konečně pronásledování zastavil svým tolerančním ediktem, jenž dává křesťanům poprvé právo na existenci.⁴⁸ Ten se nám zachoval díky Eusebiovu překladu z latiny: „[...]Poněvadž vidíme, že většina setrvala při své pošetilosti, ani neprojevovala nebeským bohům patřičnou úctu, ani že křesťanské obřady nezanikly, proto vzhledem k naší dobrotivosti a našeho zvyku jsme se rozhodli prokázat všem lidem milost a ji rozšířit i na křesťany. Křesťané si mohou znovu stavět domy, ve kterých by se shromažďovali avšak nesmějí nic podnikat proti ústavě státu. [...] Za tuto milost, kterou jim prokazujeme, mají se co nejvroucněji modlit k Bohu za nás, za stát a za své vlastní dobro, aby stát zůstal neporušen a oni mohli klidně žít ve svých domovech.“⁴⁹

S tímto ediktem však bohužel pronásledování neskončilo. Alespoň ve Východní části říše ne. Svědectví o tom nám opět přináší Eusebius, který ve svém díle popisuje, jak Maximinus Daia (305-309 n. l. cízar, 310-313 n. l. august), vládnoucí nad touto částí říše, zprvu Galeriov edikt uznával, ale po

---

⁴⁸ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 50–51.

⁴⁹ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny*, (přel. J. J. Novák), s. 163.

uplynutí necelého půl roku opět podporoval represe vůči křesťanskému obyvatelstvu. Ve skutečnosti šlo však o to, že se poddaní snažili zalíbit vládci a ze strachu před vlastní zkázkou raději pronásledovali křesťany. Zpočátku Maximinus uzavřel smlouvu s představenými jednotlivých měst, jejichž cílem bylo zabránit ubytování křesťanů v daném městě. Poté opět docházelo na základě pomluv k obviňování a usmrcování křesťanů. Podobné věci se děly i v Římě, kde v té době dlel Maxentius, syn Maximiana (dřívějšího Diokleciánova spoluvládce).⁵⁰

Postavení křesťanů se definitivně změnilo až s příchodem Konstantina I., nazývaného po svých činech Veliký, který porazil oba výše zmíněné tyrany.

---

⁵⁰ Tamt. s. 165-170.

3 Konstantin I. Veliký

Konstantin I., později církevními apologéty nazván Veliký, se narodil roku 285 n. l.⁵¹ Jeho otec Constantius byl váženým úředníkem na císařském dvoře a zároveň i zkušeným vojevůdcem, jehož kvality se ukázaly zejména v boji proti Frankům. Konstantinovu matku Helenu, s níž se nikdy neoženil (takže Konstantin byl nemanželským dítětem),⁵² Constantius opustil podle záznamů historika Ammiana, druhým jménem Macellina (330 n. l. - 400 n. l.), přibližně v roce 293 n. l. Tehdy se mu totiž naskytla možnost oženit se s dcerou tehdejšího augusta Maximiana, Theodorou, a stát se tak součástí systému čtyřvládí, neboli tetrarchie.⁵³

Tento způsob vlády, který vymyslel císař Dioklecián společně se svým spoluvladařem Maximianem, byl zcela systematicky uspořádán tak, aby rozsáhlé říši vládli dva augustové, z nichž jeden z nich byl nadřazen tomu druhému. Jim se zodpovídali dva césarové, kteří měli po odstoupení augustů, jež nastalo zhruba po dvaceti letech vlády, nastoupit na jejich místo a vládnout. Jmenování takovýchto nástupců mělo dle augustů Diokleciána a Maximiana předejít občanským válkám s „uzurpátory“ a mělo zajistit vládu nad říší jen těm nejlepším a nejzdatnějším jedincům. Takto vytvořená tetrarchie byla zavedena roku 293 n. l., kdy již zmínění augustové Dioklecián a Maximianus jmenovali do pozic césarů Konstantinova otce Constantia, později pro odlišení zvaného Chlora, a Galeria.⁵⁴

S tímto systémem vlády se pojí i rozčlenění říše. Nikoliv však rozdělení, jak je občas špatně chápáno, neboť každý augustus mohl zasahovat i mimo své území a navíc jeden z nich byl, jak jsem se již zmínila, politicky nadřazen tomu

---

⁵¹ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 52.

⁵² Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 16-20.

⁵³ Ammianus Marcellinus. *Římské dějiny*, (přel. D. Škoviera), s. 24.

⁵⁴ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 12–13.

druhému.⁵⁵ Tento systém by mohl být tedy interpretován jako vláda jednoho vládce s dopomocí dalších tří spoluvládů.

K podpoře nového systému vlády bylo podle Diokleciána nutné sjednotit říši i v náboženském vyznání. Proto se rozhodl pro podporu starého tradičního náboženství a císařského kultu. Křesťany pak nechal pronásledovat za pomoci ediktů, jež jsou popsány v předešlé kapitole. Na situaci křesťanů se téměř nic nezměnilo ani tehdy, když v roce 305 n. l. oba augustové dle domluvy abdikovali a předali tak vládu svým nástupcům Galeriovi a Constantiu Chlorovi, přičemž Constantius jakožto nástupce Diokleciána byl Galeriovi nadřazen a stal se tak vyšším augustem. Novými cízary byli Diokleciánem jmenováni Severus a Maximinus Daia.⁵⁶

Hned v roce 306 n. l. se systém tetrarchie zcela zhroutil. Začalo to náhlým úmrtím augusta Constantia Chlora. To by samo o sobě nic neznamenalo, neboť za normálních okolností by uvolněné místo pouze převzal jeho nástupce, ale tak se nestalo. Zmatek vyvolal již zmíněný Constantiův nejstarší syn Konstantin, jenž byl povolán otcovými vojsky za nového augusta.⁵⁷ Tímto zvolením započala Konstantinova cesta k moci.

3.1 Cesta Konstantina I. k samovládě nad Římskou říší

Důvod k povolání Konstantina augustem může být shledán v nesouhlasu vojsk s netradičním způsobem nástupnictví. Doposud byla v říši totiž praktikována vždy dynastická posloupnost, což však ani Severus, ani Maximinus Daia podle dostupných informací nespĺňovali. Zároveň tento nesouhlas vypovídá o loajalitě k zesnulému augustovi a jeho rodině. Galerius však Konstantina za

---

⁵⁵ Tamt. s. 12-13.

⁵⁶ Ammianus Marcellinus. *Soumrak římské říše*, (přel. J. Češka), s. 21.

⁵⁷ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 21-22.

augusta neuznal, ale pro zachování klidu v říši jej jmenoval Severovým cézarem.⁵⁸

Toto ovšem v té době nebyla jediná uzurpace moci. Jak píše historička Zástěrová, došlo také k nepokojům v Římě, jež vyvolalo Galeriovo rozhodnutí rozpustit pretoriánskou gardu. Ta dříve sloužila k dosazování nových císařů, a tak, když byla nyní v ohrožení, udělala jen to, co dělávala i před tetrarchií – zvolila nového augusta, jímž se stal syn odstoupivšího augusta Maximiana Maxentius. Zmíněný Maximianus nezůstal upozaděn a zrušil svoji abdikaci, ke které byl dle Zástěrové stejně zřejmě donucen Diokleciánem.⁵⁹

Nyní měla říše celkem pět augustů, jež si nárokovali jí vládnout – pro shrnutí to byli právoplatní Galerius a Severus, samozvaní Konstantin a Maxentius a pak také Maximianus, jenž se vrátil do role augusta po své abdikaci. V pozadí zůstal ještě Galeriov césar Maximinus Daia, jenž by se stal po Galeriově smrti také augustem.

Zatímco Konstantina Galerius ponížil na cézara a žádné vojenské akce proti němu nepodnikl, Maxentia prohlásil za nepřítele státu a pověřil druhého právoplatného augusta Severa, aby jej zlikvidoval. To se ovšem Severovi nepodařilo, ba dokonce se část jeho vojska obrátila proti němu. Prchl tedy do blízké Ravenny. Z tohoto města jej vylákal až Maximianus, jenž jej zval do Říma, zřejmě k prodiskutování situace. Ovšem při této cestě byl Severus Maxentiem zardoušen. Galerius chtěl Severa pomstít, ale ani on si nebyl jist loajalitou svého vojska, takže nic proti Maxentiovi nepodnikl.⁶⁰ Po této události se Maximianus vydal do Galie za Konstantinem, aby s ním vyjednal příměří a dostal od něj slib, že nebude zasahovat do jeho budoucího boje s Galeriem. Tento slib byl vykoupen sňatkem s Maximianovou dcerou a Maxentiovou sestrou

---

⁵⁸ Tamt. s. 22.

⁵⁹ Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 24-25.

⁶⁰ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 57.

Faustou.⁶¹ Poté se Maximianus vrátil zpět do Říma a očekával, že ho jeho syn Maxentius uzná za augusta. Ten tak ovšem neučinil a Maximianus byl nucen, pokud nechtěl skončit stejně jako Severus, prchnout zpět ke svému novému zeti – Konstantinovi.⁶²

V tuto chvíli se zdála Maxentiova pozice velice silná, ale opět došlo k neočekávaným věcem. Obyvatelé říše v Africe se vzbouřili Maxentiově nadvládě a za svého augusta povolali tamního správce provincie Alexandra. Toto přerušení vztahů s Afrikou vyvolalo v Římě hlad a zřejmě se schylovalo k Maxentiovu sesazení.⁶³ Když byl Maxentius takto zaneprázdněn vzpourou v Africe, již se snažil potlačit, ostatní vládci říše se sešli na císařské konferenci v Carnuntu (308 n. l.), kterou svolal bývalý augustus Dioklecián, aby společně vyřešili tuto patovou situaci spočívající v panování mnoha vládců. Na této konferenci se dohodli na vytvoření nové tetrarchie – nový člen Licinius nastoupil na uvolněné místo augusta po Severovi, z bývalých členů zůstali Galerius jako hlavní augustus a Konstantin s Maximinem Daiau jako césarové. Tato tetrarchie opět vůbec nepočítala s Maxentiem, a předpokládala Maximianovu opětovnou abdikaci.⁶⁴ Ten abdikovat ani nestihl, neboť zanedlouho potom zemřel. Starověký historik Zosimos píše, že za jeho smrt mohlo onemocnění,⁶⁵ naproti tomu novodobý historik Češka poukazuje na to, že lid věřil, že se tak stalo z Konstantinovy vůle. Tuto teorii, již zastávali i obyvatelé říše, potvrzuje dle Češky i fakt, že byl Maximianus Konstantinem prohlášen za nepřitele státu.⁶⁶

Co se týče rozhodnutí císařské konference, ani Konstantin, ani Maximinus Daia se nespokojili s hodnostmi césarů. To mělo za následek, že Konstantin se oficiálně nevzdal svého titulu augusta a Maximinus Daia se naopak roku 310 n. l.

---

⁶¹ Ammianus Marcellinus. *Římské dejiny*, (přel. D. Škoviera), s. 26.

⁶² Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 48-49.

⁶³ Ammianus Marcellinus. *Římské dejiny*, (přel. D. Škoviera), s. 26.

⁶⁴ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 26.

⁶⁵ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 59.

⁶⁶ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 51.

za augusta prohlásil. Situace se tedy ani po konferenci nezměnila – říši stále vládli čtyři augustové (Galerius, Licinius, Konstantin a Maximinus Daia) a dva uzurpátoři (Maxentius a Alexandr).⁶⁷ Maxentius prohlásil svého zesnulého otce za boha a Konstantina označil za nepřítele státu. Než se s ním ovšem pustil do boje, potřeboval odstranit Alexandra a podmanit si znovu Afriku. To se mu podařilo až o rok později.⁶⁸

Do této již tak chaotické situace zasáhla smrt augusta Galeria, jež způsobila další reorganizaci tetrarchie. Na místo zesnulého nejvyššího augusta nastoupil se souhlasem Licinia i Konstantina Maximinus Daia.⁶⁹ Společně s Liciniem působil na Východě říše, kterou pomyslně rozdělával těmito dvěma vládčům Bospor. Ani jeden z nich, ač byl Maximinus Maxentiovým spojencem, nezasahovali do bojů na Západě, jež vedl Konstantin proti Maxentiovi.⁷⁰

Dle historika Ammiana vpadl Konstantin do Itálie v roce 312 n. l.⁷¹ Se svojí armádou, složenou především z porobených barbarů a Germánů, překročil Alpy a pochodoval Itálií do Říma, kde ho čekala převaha Maxentiových vojáků.⁷² Než se ovšem vůbec k Římu přiblížil, měl potíže s dobýváním severoitalských měst, z nichž Maxentius prozřetelně vybudoval pevnosti. Nejdéle Konstantinovi trvalo obléhání Verony, při němž si zřejmě uvědomil, jak nelehký úkol bude dobýt Řím, který je mnohokrát lépe zásobený než Verona. Dle Clause potřeboval Konstantin své vojsko povzbudit. Nejprve se snažil získat příznivou věštbu od pohanských kněží, ale když ani tu nedostal, obrátil se v modlitbě k Bohu.⁷³ Dle Eusebia si totiž uvědomil spojitost špatného konce dřívějších vládců a zkázy svých protivníků s jejich náboženstvím a rozhodl se

---

⁶⁷ Tamt. s. 50.

⁶⁸ Ammianus Marcellinus. *Rímské dejiny*, (přel. D. Škoviera), s. 26.

⁶⁹ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 52.

⁷⁰ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 35.

⁷¹ Ammianus Marcellinus. *Rímské dejiny*, (přel. D. Škoviera), s. 26.

⁷² Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 60-61.

⁷³ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 36.

uctívat boha svého otce – křesťanského Boha. Nedlouho poté se císaři zjevilo Boží znamení.⁷⁴

To o mnoho let později osobně popsal Eusebiovi, jenž jej interpretuje takto: „*Okolo poledního, když už se den nachýlil, spatřil prý na vlastní oči planout nad sluncem, přímo na obloze, vítězné znamení kříže ze světla; na kříži byl nápis hlásající: V tomto znamení zvítězíš. Úžas se zmocnil jak císaře, tak i celého vojska, které jej na tažení provázelo a stalo se očitým svědkem tohoto divu.*“⁷⁵ V noci pak ve snu císaře navštívil Kristus, jenž mu opět ukazoval ono znamení a nabádal jej, aby nechal vyrobit stejný znak. Teprve až s tímto znakem měl vyjít vstříc nepřátelům. Konstantin se dle Eusebia podřídil Kristově vůli a nechal zhotovit znak ve tvaru kříže.⁷⁶ Historik Clauss však poukazuje skrze citaci antického historika Minucia Felixe (jenž žil na již přelomu 2. a 3. století) na to, že Konstantin zřejmě nemusel na výzbroji vojáků, jež měla nést ono znamení vítězství, tolik měnit⁷⁷ – „*Dokonce i vaše prapory, korouhve a vojenské standarty – co jsou jiného než pozlacené kříže?*“⁷⁸ Poukazuje tedy jen na jinou interpretaci již stávajícího vybavení. Tu zřejmě doplnila ještě malba Kristova monogramu na štítech vojáků.⁷⁹

K bitvě mezi Maxentiem a Konstantinem dochází 28. října 312 n. l. u Milvijského mostu.⁸⁰ Ten je od Říma vzdálen cca tři kilometry. To, že Maxentius nezůstal pod ochranou městských bran hlavního města, mělo zřejmě ukázat jeho nebojácnost a vědomí značné převahy, jež jeho vojsko skutečně mělo.⁸¹ Zosimos navíc poukazuje na léčku, do které chtěl Maxentius svého protivníka Konstantina vlákat. Tu představoval právě onen Milvijský most.

---

⁷⁴ Eusebius Pamphili. O životě zvěčnělého císaře Konstantina, (přel. J. Kocín z Kocinéty), In: Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 120.

⁷⁵ Tamt. s. 121.

⁷⁶ Tamt. s. 121.

⁷⁷ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 37-38.

⁷⁸ Tamt. s. 38.

⁷⁹ Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 36.

⁸⁰ Ammianus Marcellinus. *Římské dějiny*, (přel. D. Škoviera), s. 26.

⁸¹ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 38.

Maxentius jej nechal vybudovat tak, aby byl uprostřed spojen železnými svorníky. Ty, jakmile byly vytáhnuty, uvolnily celý most – což mohlo při dobrém načasování způsobit nepřítelovo utonutí. Maxentius ale neměl pod kontrolou svoji armádu, jež se také chtěla zbavit tyranidy, již Maxentius v Římě nastolil. Ta se dala po chvíli úporného boje na ústup do města. Když to Maxentius zpozoroval i on se dal na útěk. Most tak velikou zátěž dlouho nevydržel a vypověděl službu. Maxentius tak sám spadl do své pasti a utonul v řece Tibeře.⁸²

Po tomto slavném vítězství, jež je mnohdy historiky označováno v císařově životě za zlomové, byl provolán římským senátem za prvního mezi augusty.⁸³ Zároveň došlo k značnému rozšíření jím ovládaného území o provincie, jež předtím náležely Maxentiovi. To se nezamlouvalo především Liciniovi, a tak se s Konstantinem sešel ve městě Mediolanu (dnešní Milán), aby společně prodiskutovali spravedlivé členění říše. Zde se dohodli na zvětšení Liciniova území na úkor Maximina. Důkazem Konstantinovy přízně (jež byla zaručena tím, že nebude hájit Maximina, ale ani Liciniovi vojensky nepomůže⁸⁴) se stal Liciniův sňatek s Konstantinovou sestrou Constantií.⁸⁵ Tato schůzka je ale především známá pro tzv. milánský edikt, na němž se oba vládci během schůzky usnesli. Zaručoval rovnoprávnost všech náboženství v říši, což znamená, že stejně jako edikt Galeriova, uznává křesťanství za povolené náboženství, jehož představitelé tak mají nárok na navrácení zkonfiskovaného majetku.⁸⁶

Na rozdíl od již zmíněného Galeriova ediktu však ten milánský neměl všude stejná uplatnění. Eusebius popisuje jak „tyran“ Maximinus Daia přijal tento edikt jen velice nerad a nenechal jej vyhlásit na svém území v plném znění. Ponechal jen ochranu před urážkami a další povolení, jako byly výzvy

---

⁸² Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 61-62.

⁸³ Ammianus Marcellinus. *Římské dejiny*, (přel. D. Škoviera), s. 27.

⁸⁴ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 49.

⁸⁵ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 54.

⁸⁶ Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 36.

k bohoslužbám a ke stavění kostelů, už si nechal pro sebe.⁸⁷ Je ale dost možné, že se jedná jen o zkreslené informace podané zaujatým biskupem.

Maximinus se však dlouho ve vládě neudržel. Ještě v témže roce se utkal s Liciniem v blízkosti Hadriánopole, kde byl poražen.⁸⁸ Dle Zosima byl dokonce zahrán na útěk a během příprav nových válečných tažení skonal v Tarsu.⁸⁹ Clauss píše, že šlo o sebevraždu,⁹⁰ naproti tomu Eusebius do detailů popisuje jeho utrpení ve smrtelné nemoci, jež byla trestem od Boha.⁹¹ Licinius pak nechal popravit všechny Maximinovi věrné úředníky a i celou jeho rodinu. Stejně tak se zbavil i potomků a příbuzenstva bývalých vládců Severa a Galeria. Vyvraždil tak celý zbytek Joviovské dynastie – tedy až na Diokleciána, který zemřel přirozenou smrtí až v roce 316 n. l. Říše tak měla již jen dva vládcy a díky Liciniovým činům nehrozila uzurpace moci od právoplatných dědiců někdejších císařů. Problematické zůstávaly jen hranice mezi západní a východní částí, na nichž hrozilo, že jeden císař neoprávněně zasáhne na území toho druhého a vyvolá tak válku. Proto se oba vládcové usnesli, že na toto hraniční území jmenují dalšího vladaře, jenž bude mít jen hodnost césara. Stal se jím Liciniův přítel a Konstantinův švagr Bassianus.⁹² To ovšem situaci nevyřešilo, neboť k válce přesto došlo.

Existují různé interpretace toho, jak ke zbrojení mezi Liciniem a Konstantinem došlo. Například Češka tvrdí, že nedlouho po ustanovení Bassiana césarem jej Konstantin obvinil ze spiknutí s Liciniem proti své osobě a nechal Bassiana popravit.⁹³ Stejně tak se vyjadřuje i Ammianus.⁹⁴ Tuto teorii o spiknutí svým způsobem potvrzuje i Eusebius, jenž Bassiana sice nezmiňuje, ale

---

⁸⁷ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny* (přel. J. J. Novák), s. 172.

⁸⁸ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 49.

⁸⁹ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 63.

⁹⁰ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 50.

⁹¹ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny* (přel. J. J. Novák), s. 173.

⁹² Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 55-56.

⁹³ Tamt. s. 56.

⁹⁴ Ammianus Marcellinus. *Římské dejiny*, (přel. D. Škoviera), s. 27.

poukazuje na spiknutí vytvářena Liciniem, před nimiž Konstantina ochraňuje jeho úzké spojení s Bohem.⁹⁵ Clauss naproti tomu o žádném spiknutí nehovoří, stejně tak nehovoří ani o Bassianově smrti. Pouze zmiňuje Liciniovu zášť nad zvětšeným Konstantinovým územím skrze jeho švagra Bassiana.⁹⁶ Podobnou argumentaci uvádí i Zosimos.⁹⁷ Ať už byly důvody jakékoliv, v roce 316 n. l. (k tomuto datu se odvolává většina historiků, ale existují i výjimky) dochází k válce mezi Konstantinem a Liciniem. K prvnímu boji došlo u města Cibalae v Panonii (dnešní Chorvatsko). Po této bitvě se Licinius stáhl do Thrákie (SV Balkánu), avšak Konstantin jej nadále pronásledoval a svedl s ním zde druhou bitvu.⁹⁸ Ani v jedné z bitev nedošlo k výhře jednoho ze soupeřů, a tak došlo k sepsání příměří (tzv. Serdický mír), v němž byl Licinius nucen odstoupit Konstantinovi území Illýrie (Západ Balkánu). Konstantin k vyvážení moci přispěl zřeknutím se práva na vydávání zákonů, platících pro celou říši, které mu jako vyššímu augustovi náleželo. Od této chvíle měli oba vládcové legislativní moc, ale zákony byly vydávány po vzájemné dohodě.⁹⁹ Zosimos do této problematiky ještě přidává postavu Valenta, Liciniova spojence, jehož Licinius po bitvě u Cibalae jmenoval cézarem (zřejmě na místo zemřelého Bassiana). Ovšem po mírové dohodě po bitvě v Thrákii jej Licinius musel opět z funkce odvolat.¹⁰⁰

Následovalo období relativního klidu, kdy se každý z panovníků věnoval svému spravovanému území. V roce 317 n. l. došlo k novému jmenování césarů. Pro Západ jmenoval Konstantin své dva syny – Crispa a Konstantina II., pro Východ jmenoval Liciniova syna Liciniana.¹⁰¹ Ovšem i v následujících letech docházelo k soupeření, které vyvrcholilo před rokem 321 n. l. Tehdy totiž

---

⁹⁵ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny* (přel. J. J. Novák), s. 187.

⁹⁶ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 50-51.

⁹⁷ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 63.

⁹⁸ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 51.

⁹⁹ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 56.

¹⁰⁰ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 64-65.

¹⁰¹ Ammianus Marcellinus. *Římské dejiny*, (přel. D. Škoviera), s. 27.

Konstantin vybral dva konzuly jen ze západní části z říše, místo aby jednoho volil podle tradic z části východní. Jelikož se tato situace opakovala již podruhé, rozhodl se Licinius jmenovat za konzula sebe a svého syna, bez ohledu na vůli vyššího augusta Konstantina. Takto vypjaté vztahy vyvrcholily v roce 323 n. l., kdy Konstantin vstoupil s vojskem na území spravované Liciniem. Ač se zde Konstantin chystal bojovat s Góty, měl Licinius oprávněnou záminku k ozbrojenému konfliktu. Než došlo k samotnému boji, snažili se však oba vládci společně vyjednávat.¹⁰² Během toho ale Licinius již dával roztavit mince, jež nesly Konstantinovu podobiznu a oslavovaly tak jeho vítězství nad Maxentiem. Dalším symbolem nepřátelství se staly obnovené represe vůči křesťanskému obyvatelstvu. Licinius se zaměřil především na oblast říšské správy a oblast vojsk, odkud nechal odstranit všechny křesťany.¹⁰³ Eusebius navíc zmiňuje i další Liciniův postup, kdy v tajnosti nechával místodržícími zabíjet církevní představené a nechával strhávat kostely. Takové jednání nemohl Konstantin dle Eusebia ponechat bez nápravy.¹⁰⁴

Ať už kvůli křesťanům nebo jednoduše pro snahu stát se samovládcem, rozhodl se Konstantin proti Liciniovi zakročit. V roce 324 n. l. svedli tito dva vládci dvě důležité bitvy – u tehdejších měst Adrianopole a u Chrysopole. První z těchto dvou bitev – u Adrianopole – proběhla v červenci 324 n. l. a jejím vítězem se stal Konstantin.¹⁰⁵ Licinius se stáhl a usídlil se ve městě Byzantion, jež ovšem krátce poté musel také opustit, neboť jej jeho protivník dobyl. Odtud Licinius prchal do oblasti Malé Asie, kde si chtěl opatřit početnější vojsko a pokračovat tak v boji s Konstantinem.¹⁰⁶ Zároveň tehdy učinil z náčelníka svých vojsk Martiniana nového augusta pro západní část říše. Konstantin dostihl utíkajícího Licinia u Chrysopole, kde v září téhož roku svedli druhou bitvu.

---

¹⁰² Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 59-60.

¹⁰³ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 53-54.

¹⁰⁴ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny* (přel. J. J. Novák), s. 188.

¹⁰⁵ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 60.

¹⁰⁶ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 67-69.

Ta opět skončila vítězně pro Konstantina.¹⁰⁷ Licinius naposledy prchl do Nikomédie, kde se po dlouhém obléhání nepřítelem konečně vzdal. Martinius byl odstraněn a Licinius odvezen do vyhnanství v Thessalonice, přesně jak Konstantin slíbil své sestře Constantii – Liciniově ženě. Po krátkém čase však Licinius ve vyhnanství umírá násilnou smrtí.¹⁰⁸ Konstantin tento čin obhajoval tím, že se Licinius údajně znovu snažil zmocnit trůnu.¹⁰⁹

Po Liciniově smrti tak měla říše opět jen jednoho vládce a to zhruba po čtyřiceti letech, kdy byl zvolen za samovládce císař Dioklecian, jehož snaha o zavedení systému tetrarchie tak definitivně ztroskotala. Po osmnácti letech bojů s konkurenty zůstal na trůnu pouze císař Konstantin, obklopen svými syny jakožto cézary.¹¹⁰

3.2 Vlášda a reformy

Kromě neustálých bojů s Germány o hranice nebo se svými spoluvládcí o moc, zaváděl Konstantin v říši důležité reformy. V této činnosti přímo navazoval na svého předchůdce Diokleciána. Podle Zástěrové na sebe jejich reformy tak úzce navazují, že jde jen stěží rozpoznat, kdo co vymyslel.¹¹¹

Dílo císaře Diokleciána ve zkratce shrnuje historik Ammianus do celkové reorganizace správy říše a vojsk. Co se správy říše týče, vykonal Dioklecian dvě rozsáhlé reformy. Jednou z nich je systém tetrarchie, který jsem popsala výše. Druhou je pak reorganizace dělení území. Rozšířil totiž počet provincií zhruba o polovinu a vytvořil systém diecézí, do kterých se provincie seskupovaly. Diecéze měly tedy zřejmě funkci, jakou mají dnes u nás kraje. Reorganizace vojsk proběhla v roce 297 n. l., kdy Dioklecian rozdělil armádu na dvě složky – pohraniční jednotky a jednotky pohyblivé. Z názvu jasně vyplývá, k čemu která

---

¹⁰⁷ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 60.

¹⁰⁸ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 71.

¹⁰⁹ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 60.

¹¹⁰ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 55.

¹¹¹ Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 25.

složka sloužila – pohraniční (limitanei) k udržení hranic před vpády Germánů a Peršanů, pohyblivá (comitatenses) především k ochraně císaře a k řešení vnitrostátních sporů. Kromě těchto velkých reforem popisuje Ammianus ještě dvě menší – přesun sídelních měst císařů mimo Řím (Nikomédie pro Diokleciána a Milán pro Maximiana) a titul dominus et deus (=pán a bůh), jímž byl panovník ze své vlastní vůle oslovován.¹¹² Kvůli tomuto titulu je pak systém vlády od Diokleciána až po zánik budoucí Západořímské říše nazýván dominát.¹¹³

Jak jsem již zmínila, Konstantin na Diokleciána v mnohém navázal. Například v oblasti státní správy zavedl čtyři správní celky – prefektury. Ty se skládaly z jednotlivých diecézí (např. jedna tvořila celek z Galie, Hispanie a Británie, druhá z Itálie a severní Afriky, atd.). Tyto prefektury spravovali praefecti praetorio - pretoriánští prefektové. Ti byli náměstky císaře a měli nejvyšší správní a soudní moc hned po císaři. Moc vojenskou jim Konstantin ale odebral, aby se pro osobu císaře nemohli stávat hrozbou. Tento akt dovršil proces oddělování armády od státní správy, který můžeme v říši pozorovat již od druhé poloviny 3. století n. l.¹¹⁴ Konstantin tak ve své říši nahradil vůdčí skupinu politicky zdatných vojevůdců dvěma novými skupinami odborníků – vojensky vzdělanými a odborníky na správu říše. Prefekt tak jen dohlížel na dodržování výkonu práva a vybíral daně, zatímco vojenskou ochranu prefekturám zaručovaly již zmíněné pohyblivé vojenské oddíly.¹¹⁵

Prefektové měli pod svým dohledem vikáře, kteří spravovali jednotlivé diecéze, a místodržící provincií, které spadaly do jednotlivých diecézí. Nad těmito správci měli prefektové velikou moc. Mohli totiž jak navrhnout císaři osoby na jejich jmenování, tak měli také možnost je sesadit a trestat.¹¹⁶ Jelikož však bylo území velmi rozsáhlé, nebylo možné pro nízký počet prefektů dělat

---

¹¹² Ammianus Marcellinus. *Římské dejiny*, (přel. D. Škoviera), s. 24.

¹¹³ Burian, J. *Řím: Světla a stíny antického velkoměsta*, s. 224.

¹¹⁴ Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 27.

¹¹⁵ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 68-69.

¹¹⁶ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 75.

neustálé kontroly těchto „podřízených“. Proto bylo nutné, aby vikáři a místodržící sami každý půlrok prefektům posílali zprávy ohledně všech právních sporů. Prefektové je pak dále posílali k císařskému dvoru, jemuž byli podřízeni oni.¹¹⁷

Císařský dvůr představoval v té době centrální instituci vlády, složenou z úřadů a rad, skrze které augustové a císaři vládli.¹¹⁸ Takto členitá a složitě hierarchizovaná byrokratická administrativa se v říši objevuje poprvé. V jejím čele stála císařská rada (neboli konsistorium) se stálými členy. Tato rada se scházela pouze za přítomnosti císaře a projednávaly se na ní nejrůznější zákony, jež byly po odsouhlasení zapsány notáři.¹¹⁹ O rozesílání verdiktů a nových zákonů se staraly menší úřady, kterých bylo u dvora velké množství. Jeden úřad se zabýval správou říšských peněžních příjmů, jiný třeba říšskou poštou, atd. V čele všech úřadů stál magister officiorum, což v překladu znamená právě představený úřadů. Jeho hlavním úkolem bylo dohlížet na všechny úřady a úředníky a zajistit jejich bezchybný chod. Dále také dohlížel na císařův pracovní program a staral se o to, kdo má či nemá k císaři přístup. Zřejmě tak měl moc i nad císařskou gardou, jež chránila panovníka (po pádu Maxentia zcela nahradila gardu pretoriánskou).¹²⁰ Ta se v této době skládala z velké části z podrobených Germánů, stejně jako ve většině římských vojsk, kde Germáni a barbaři velice často zastávali vysoké posty.¹²¹

K této germanizaci armády došlo převážně kvůli zemědělským poměrům v říši. Od období dominátu byla totiž vojenská povinnost obyvatel říše svázána s vlastnictvím půdy. Z určitého malého území se vždy odváděl jeden bravec (pokud bylo potřeba, mohlo jich být samozřejmě i více). Celá problematika však tkví v tom, že v době Konstantinovy vlády bylo málo pracovních sil, a tak

---

¹¹⁷ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 70.

¹¹⁸ Tamt. s. 63.

¹¹⁹ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 72-73.

¹²⁰ Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 28.

¹²¹ Ammianus Marcellinus. *Soumrak Římské říše*, (přel. J. Češka), s. 23.

docházelo k tomu, že lidé odváděli místo rekrutů jistý peněžní obnos, za nějž pak císař najímal barbarské vojáky.¹²²

Zemědělství bylo hlavním zdrojem financování říše. V době Konstantinovy vlády docházelo ke značnému rozvoji velkostatků a s nimi spojené statkářské aristokracie, jež se v době republiky vyznačovala pouze senátory, ale nyní v období dominátu se rozšířila i na vysoké úředníky a nově vzniklé vojenské odborníky. Jak docházelo k rozvoji velkostatků, čím dál více docházelo i k rozšíření závislosti venkovského obyvatelstva na nich. Půdu totiž již neobdělávali otroci, nýbrž kolonové. Šlo o svobodné nájemníky půdy - tedy svobodní byli pouze v období 2. století n. l., kdy se začala tato funkce objevovat. Ve 4. století n. l. došlo k jejich připoutání k pronajímané půdě. Nesměli odejít, pokud nebyli propuštěni a museli odevzdávat část úrody, již na pronajatém pozemku vypěstovali. Za vlády Konstantina se kolonové kvůli reformám dostali do situace, kdy se vlastník půdy, na níž pracují, stal za ně zodpovědný. To znamená, že byl pod tlakem státu, aby jeho kolon pracoval, jak měl a odváděl příslušné daně. To samozřejmě způsobovalo, že vlastník tlačil na kolona, aby tak učinil. Je samozřejmé, že to vyvolalo u kolonů snahu utéci a usídlit se jinde, jenže proti těmto úmyslům vydal Konstantin zákon, v němž stanovil, že je nutné takto nalezeného kolona navrátit jeho původnímu „pánovi“. To vedlo k postupnému znevolnění velké části venkovského obyvatelstva.¹²³ K podobnému znevolnění došlo postupem času i ve městech, kde Konstantin nařídil všem živnostníkům vyhotovovat přednostně zakázky určené státu,¹²⁴ což živnostníky zřejmě ochuzovalo o další výdělky, na něž jim nezbýval čas.

Postavení kolonů v mnohém může připomínat postavení otroků. Historik Češka podotýká, že toto zdání opravdu neklame, neboť kolonové byli opravdu často bývalými otroky, kteří při svém propuštění na svobodu dostali od pána kus

---

¹²² Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 76.

¹²³ Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 30-32.

¹²⁴ Ammianus Marcellinus. *Soumrak Římské říše*, (přel. J. Češka), s. 24.

půdy. Ten museli neustále obdělávat a tak zůstali ke svému bývalému pánovi stále připoutáni jako kolonové.¹²⁵ Otroci na tom ovšem byli za Konstantina podstatně hůře. Ačkoliv Konstantin zakázal nechávat otroky popravovat, neboť by šlo o zavraždění člověka, nebránil pánům, aby své otroky byli a to i tak, že otrok na následky těchto ran zemřel. Podle již zmíněného historika Češky vycházel z předpokladu, že by žádný pán nechtěl úmyslně poškodit svůj vlastní majetek a ke smrti otroka dojde jen nešťastnou náhodou, jež nebyla záminkou k bití.¹²⁶

Postavení obyvatel říše, ať už pocházeli z měst nebo z venkova, sužovaly tvrdé daně, jež fungovaly v říši od nejstarších dob, ale císařové Dioklecián a Konstantin je o mnohé nové daňové zákony obohatili. Nejdůležitější pro příjem státu byla daň pozemková, jež byla odváděna v naturálních dávkách. Její obdobou pro bezzemky byla tzv. daň z hlavy.¹²⁷ Pozemková daň, jež se platila jednou za rok (proto latinský název *annona*), byla určována dle součtu zemědělské půdy, tažné zvíře a lidí schopných pracovat, přičemž ženy byly počítány jako poloviční pracovní síla. S touto daní se můžeme setkat již dříve, jak jsem již naznačila, ale Konstantin ji sjednotil a dal jí jasnou formu. Zcela novou daní je daň určená výhradně senátorům, jež byla placena stejně jako daň pozemková jednou za rok. Senátoři ji odváděli zřejmě za čest být ve své funkci. Další daň, se kterou se setkáváme až s nástupem císaře Konstantina, je tzv. daň jubilejní. Povinnost platit tuto daň měli především obyvatelé měst a ti, co ve městech vykonávali svoji živnost, takže i rolníci, řemeslníci ale i například nevěstky.¹²⁸ Zosimos se zmiňuje o tom, jak každý pátý rok, kdy se měla daň platit, byl slyšet v ulicích pláč a nárek. Kdo neměl na splacení daně, byl bičován a mučen, a tak nemajetným lidem nezbylo nic jiného než například prodávat své děti do otroctví, nebo donutit své ženské příbuzenstvo k prostituci.

---

¹²⁵ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 80.

¹²⁶ Tamt. s. 70.

¹²⁷ Ammianus Marcellinus. *Soumrak Římské říše*, (přel. J. Češka), s. 23.

¹²⁸ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 69-70.

Ovšem daňový útisk se nevyhnul ani bohatším vrstvám. Těm Konstantin nařídil odvádět ještě speciální daň z bohatství.¹²⁹

Kromě daňového systému bylo za Konstantina zapotřebí upravit i mincovní systém, jenž potřeboval získat především stabilitu. V této sféře mnohé podnikl již císař Dioklecián a Konstantin jej opět jen doplnil a jeho reformy tak dovršil. Dioklecián určil pevný obsah drahého kovu v jednotlivých mincích a také určil jejich hmotnost, což se obojí vztahovalo k ideálu zlaté libry (např. 1 zlatý byl 1/60 zlaté libry apod.). Ovšem jak podotýká historik Burian, Diokleciánova snaha o stabilizaci systému se minula účinkem, neboť mince, jejichž hodnotu zvýšil díky obsahu drahých kovů, se téměř vůbec do oběhu nedostávaly. Co se mincí s nízkou hodnotou týče (např. follis – bronzová mince se zanedbatelnou mírou postříbření, vážící zhruba 10g), obyvatelé se jich snažili spíše zbavovat, než aby s nimi šetřili. Důvodem byla zřejmě malá důvěra ve stálou hodnotu těchto mincí. Této situace ovšem využívali především obchodníci, kteří se jí přizpůsobili zvýšením cen svých produktů.¹³⁰ Teprve až císaři Konstantinovi se podařilo měnu stabilizovat. Za základní měnovou jednotku určil novou zlatou minci – solidus. Ten se dal rozčlenit na menší jednotky, jež tvořili stříbrné siliquie (1 solidus = 24 siliquií). Tyto nové hodnotnější mince vyřadily z oběhu většinu bronzových mincí s mizivou hodnotou.¹³¹ Tato reforma se podle historičky Zástěrové skutečně osvědčila, neboť si nová měna ponechala svoji hodnotu až do 11. století a vytvořila tak základ pro hospodářskou stabilitu budoucí Byzance.¹³²

Mince kromě obchodu sloužili také k propagandě císaře. Lidé se skrze ně dozvídali, jak císař vlastně vypadá, neboť jej neměli často možnost spatřit. Pokud nebyl uzavřen ve svém paláci, stál vždy obklopen mnoha lidmi pracujícími u dvora (služebníky, úředníky a strážemi). Když se měl panovník objevit na

---

¹²⁹ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 79.

¹³⁰ Burian, J. *Řím: Světla a stíny antického velkoměsta*, s. 229-230.

¹³¹ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 80.

¹³² Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 35.

veřejnosti, byla to tedy velká událost a pro svoji ojedinělost měla nádech náboženského procesí. Císaře měli lidé samozřejmě možnost poznat nejen podle podobizny na mincích, ale také podle honosných šatů a císařských insignií symbolizujících moc, mezi něž patřil nachový plášť, žezlo, zlatý globus a nově i perlový diadém, který do insignií přidal až císař Konstantin.¹³³

Mince kromě císařovy podobizny často nesly i nejrůznější nápisy. Zpravidla šlo o věty, jež seznamovaly obyvatele říše s válečnými úspěchy císaře. Pokud císař vyhrál nad více národy, jak tomu bylo například v případě Konstantinově, jednoduše se šetřilo místem a rytci vyrývali jednoduchý nápis „vítěz všude“ nebo „vítěz nad všemi národy“. Mince tak měly ujišťovat obyvatelstvo, že tento panovník jim zaručuje klidný život v míru a pohodě, a tak tedy není nutno proti němu revoltovat, či vytvářet nějaké protestní akce.¹³⁴

Shrnutí a důsledky těchto výše popsaných reforem podává historik Říčan. Podotýká, že ač byl Konstantin vynikající panovník, jež se svými reformami snažil zlepšit postavení říše, nemohl zabránit jejímu úpadku, který zapříčinil především úpadek jednotlivých měst. Vinu tohoto úpadku Říčan shledává v daňovém systému, jenž po občanech vyžadoval vysoké peněžní či naturální dávky. A co víc, před těmito dávkami nebylo úniku ani změnou povolání, protože nebyla dovolena, neboť synové museli vykonávat povolání svých otců.¹³⁵ Štěstí měli jen ti, kteří se narodili jako synové lékařů, učitelů, architektů, advokátů a kněží, neboť, jak podotýká Ammianus, ti byli totiž od daní osvobozeni, zřejmě proto, že pracovali pro blaho státu.¹³⁶ Zosimos, velký Konstantinův kritik hlavně pro jeho vztah ke křesťanství, naproti tomu vidí příčinu úpadku v germanizaci vojsk a jejich novému rozložení po říši, jež podle něj absolutně narušilo bezpečnost říše. Nejvíce je mu však trnem v oku

---

¹³³ Tamt., s. 29.

¹³⁴ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 59-60.

¹³⁵ Říčan, R. *Dvanáct století církevních dějin*, s. 143.

¹³⁶ Ammianus Marcellinus. *Soumrak Římské říše*, (přel. J. Češka), s. 23-24.

rozvíjející se křesťanství, jež císař v mnohém finančně podporoval.¹³⁷ Tyto reformy a celkově i postavení císaře ke křesťanství a náboženství jako takovému nastíním v následující kapitole.

---

¹³⁷ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 76-78.

4 Křesťanství za Konstantina I. Velikého

Křesťanství v období vlády Konstantina Velikého zažívalo nebývalý rozvoj. Po dlouhodobých represích ze strany státu a císařů, jež jsem rozebrala v minulých kapitolách, se křesťané dočkali vymodleného klidu a pochopení. Ba dokonce byla tato skupina věřících po Konstantinově vítězství nad Maxentiem u Milvijského mostu silně privilegována.

4.1 Změna v zákonodárství a výstavba kostelů

Vše začalo, jak jsem již naznačila v předešlých kapitolách, v roce 313 n. l., kdy došlo v Miláně k vydání milánského ediktu, jenž zaručoval svobodu vyznání i křesťanům, ovšem nijak je nad pohany nepovyšoval. V témže roce Konstantin, zřejmě v souvislosti s tímto ediktem, osvobodil křesťanské duchovenstvo od občanských povinností stejně tak, jako byli svobodni duchovní jednotlivých pohanských kultů v říši. Křesťanství se tehdy začlenilo mezi státem uznávané kultury.¹³⁸

Změn v zákonodárství, jež k tomuto začlenění vedly, bylo mnoho a přicházely postupně. Dva roky po milánském ediktu, tedy v roce 315 n. l., byla například vydána reforma, jež se týkala osvobození od plateb tributů a pozemkové daně. Dále pak císař zrovnoprávnil biskupy se státními úředníky, což jim dávalo pravomoc propouštět otroky a spravovat soud, jenž mohl s plnou platností rozhodovat i o světských záležitostech a proti jehož rozhodnutí se nebylo možné odvolat.¹³⁹ Tuto reformu označuje historik Franzen jako císařův pokus začlenit křesťanskou církev do správy státu.¹⁴⁰ To potvrzuje i Eusebius, jenž píše o dosazování křesťanů na vlivné a vysoké posty u dvora, k němuž docházelo po roce 324 n. l., tedy po sesazení Licinia a Konstantinovo ovládnutí východní části říše. Historik Clauss však toto tvrzení odmítá argumentem, že na

---

¹³⁸ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 66.

¹³⁹ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 81.

¹⁴⁰ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal) s. 53.

to nejsou v pramenech dostatečné důkazy.¹⁴¹ Zároveň také podotýká, že výše zmíněného cíle nemohl v té době císař dosáhnout v plném rozsahu, neboť tehdy církevní hodnostáři ještě nebyli tak kvalifikováni.¹⁴²

Mezi další změny, jež zlepšovaly postavení křesťanstva, patří rozhodně rozhodnutí z roku 319 n. l., jež zbavilo klérus státních a městských povinností, mezi něž bylo počítáno vymáhání daní po městských obyvatelích a zodpovědnost za pravidelné zásobování.¹⁴³ Za prospěšně by se dalo brát i zrušení gladiátorských her a zákaz trestů smrti ukřižováním, jež Ammianus datuje do roku 320 n. l.¹⁴⁴ V jejich zakázání je možné spatřit důkaz zrovnoprávnění křesťanů, neboť obojí výše zmíněné bylo často spojováno s jejich smrtí. Je možné, že chtěl císař tímto zrušením naznačit, že již další křesťané nebudou umírat, neboť jsou rovnoprávným kultem.

V témže čase byly stanoveny změny, jež se mnohým historikům zdály jako vykonané z Konstantinova křesťanského přesvědčení. Ovšem při bližším zkoumání, jež vedli novodobí historikové, se tak tyto změny již moc nejeví. Příkladem je zákon z roku 319 n. l., jenž zakazoval haruspikům navštěvovat soukromé domy občanů. V něm jistě nemůžeme vidět protěžování křesťanského kultu, ale spíše obavu ze spiknutí proti císaři, jež by mohlo z onoho věštění vzniknout. Císař chtěl zkrátka o všech věštěních vědět, proto je přikázal vykonávat pouze na veřejných místech a on sám službu haruspiků často vyhledával.¹⁴⁵ Stejně tak je to s ustanovením nedělního klidu z roku 321 n. l., což by se zprvu mohlo zdát jako reforma přímo šitá na míru křesťanům, kteří v ten den konají své bohoslužby. Ovšem Konstantin tento den stanovil svátkem především pro soudce, městské obyvatelstvo a různé živnostníky.¹⁴⁶ Volno mělo

---

¹⁴¹ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 81.

¹⁴² Tamt. s. 71.

¹⁴³ Tamt. s. 81.

¹⁴⁴ Ammianus Marcellinus. *Římské dejiny*, (přel. D. Škoviera), s. 27.

¹⁴⁵ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 75.

¹⁴⁶ Adam, A. *Liturgický rok*, (přel. L. Kovářová et al.), s. 51.

zřejmě sloužit k odpočinku, který v následujících dnech zvyšoval kvalitu práce, a ke kultickým rituálům a modlitbám ve všech kultech, jež měly přinést blahu císaři a říši.

V témže roce, kdy byla ustanovena neděle státním svátkem, přišla pro křesťany další přínosná změna, jíž byl výnos povolující církvi přijímat dědictví.¹⁴⁷ Ta zajišťovala církvi přísun financí, jimiž tehdy církev ještě zdaleka tolik neoplývala jako později ve středověku. Další cestou, jíž církev bohatla, byly dary a finance ze státní pokladny. Zmínku o tom najdeme u historika Zosima, který se v tomto kontextu hněvá na Konstantina, že pomáhal „*osobám nehodným a neužitečným, a tak jednak zatěžoval poplatníky, jednak obohacoval lidi, kteří byli k ničemu, (...)*“.¹⁴⁸ Konstantin podporoval církev různými způsoby, kterými se staral především o bezstarostnost kléru – příkladem mohou být naturální dávky pro jeho výživu apod. Ale k obohacování jednotlivců, jak naznačuje Zosimos, nedocházelo. Císařovy příspěvky byly určeny především pro výstavbu a vybavení kostelů.¹⁴⁹ Stejně tak se nakládalo i s majetkem, jež církvi někdo odkázal. Jediný problém v jednotlivých biskupstvích byl, že jejich hodnostáři nevěděli, zda mají s penězi pomoci potřebným, nebo zda mají nechat vystavět honosné kostely, jež by pozvedly celé biskupství a svým stavitelům by daly určitou formu nesmrtelnosti.¹⁵⁰ Možná spíše na tuto problematiku s charitou, jíž se zřejmě příliš peněz nedostávalo, se snažil Zosimos poukázat.

Ke stavění kostelů docházelo nejen z vůle zmíněných biskupů v jednotlivých biskupstvích, ale především z vůle samotného císaře. Tyto hojně vznikající stavby zapříčinily výraznou změnu v architektuře jednotlivých měst. Chrámy ostatních náboženských kultů byly dosud stavěny pouze jako svatyně, které byly sídlištěm jednotlivých uctívaných bohů. Křesťanské chrámy naproti

---

¹⁴⁷ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 66.

¹⁴⁸ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 78.

¹⁴⁹ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 65-66.

¹⁵⁰ Cameron, A. *Pozdní antika*, In: Harries, R., *Dva tisíce let křesťanství*, (přel. J. Ogročt, J. Ogročtová), s. 30.

tomu sídlem Boha nebyly, ale měly za úkol pojmout velké množství lidí, kteří se zde chtěli zúčastňovat bohoslužeb.¹⁵¹ Michael Grant poukazuje na dva typy nových náboženských budov – centrálně pojaté a obdélné. Centrálně pojaté představovaly především místo odpočinku křesťanských mučedníků. Obdélné typy budov, jež nahradily většinu menších kostelíků v říši, se nazývaly baziliky.¹⁵² O jejich vzhledu informuje Eusebius, jenž ve své slavnostní řeči ku příležitosti otevření chrámu v Tyru, kterou přiložil do svých „Církevních dějin“, neskrýval svůj úžas nad monumentálností a prostorností této stavby, již jí propůjčovaly dvě postranní chrámové lodě. Stejně tak se s úžasem zmiňuje i o výzdobě chrámu, kterou vedle nejrůznějších soch a sloupořadí dokreslují i duchovní předobrazy a vzory důstojné Boha.¹⁵³ Mezi nejznámější baziliky z této doby patří například Lateránská bazilika, založená mezi prvními samotným císařem jako výraz vděčnosti za vítězství u Milvijského mostu.¹⁵⁴ Dále jistě stojí za zmínku bazilika sv. Petra, již nechal Konstantin vybudovat přímo nad Petrovým hrobem uprostřed pohanského pohřebiště na Vatikánském pahorku.¹⁵⁵

Kromě výstavby kostelů ve městech zajímala jak císaře, tak i křesťanskou veřejnost místa, jež byla nějakým způsobem spojena s působením Ježíše Krista a jež by tedy byla k těmto stavbám více než vhodná. Nejprve se ale tato svatá místa musela prohledat, aby byly nalezeny všechny možné relikvie, s nimiž měl Ježíš něco do činění. Nejvzácnější takovou relikvií byl samozřejmě kříž, na němž Ježíš skonal. Křesťansky založený právník a kronikář Sokrates, druhým jménem Scholastikus (380 – 440 n. l.), poznamenává ve své knize „Církevní dějiny“, v níž navazuje na stejnojmennou knihu svého předchůdce Eusebia, že se jej podařilo najít Konstantinově matce Heleně. Ta podle Sokratových slov putovala do Jeruzaléma na základě zjevení ve snu. Podotýká, že bylo neskutčné jej nalézt,

---

¹⁵¹ Burian, J. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*, s. 228.

¹⁵² Grant, M. *Římští císařové: Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, (přel. E. Hornátová, M. Amlerová), s. 251.

¹⁵³ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny* (přel. J. J. Novák), s. 180.

¹⁵⁴ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 39.

¹⁵⁵ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal) s. 53.

neboť křesťanství má v Jeruzalémě mnoho nepřátel. Přesto se jí to ale podařilo. Problémem bylo, že Ježíšův kříž zůstal pohromadě ještě s dalšími dvěma kříži. Helena se tedy podle Sokratových slov vydala za místním biskupem a spolu s ním vymysleli plán podat tyto tři kříže nemocné ženě. Podle očekávání se po splnění této domluvy žena po dotyku jednoho z křížů uzdravila a tím bylo určeno, který z oněch křížů byl ten Kristův. Po tomto objevu nechali Helena společně s Konstantinem na tomto místě postavit chrám, jež podle Sokrata nazvala Nový Jeruzalém.¹⁵⁶ U jiných historiků je možné se setkat s dalšími názvy, například Cameron jej označuje jako Chrám Božího hrobu,¹⁵⁷ naproti tomu Češka užívá název kostel nad Božím hrobem.¹⁵⁸ To ovšem nebylo jediné místo, které bylo spojováno s Ježíšem a které tedy připadalo v úvahu pro postavení svatostánku. Dalšími takovými místy byl samozřejmě Betlém, kde se Ježíš narodil a ona hora, na níž proběhlo Ježíšovo nanebevstoupení.¹⁵⁹ Historikové se ovšem neshodují v otázce, kdo tyto chrámy nechal postavit. Sokrates prosazuje Helenu, avšak historik Češka uvádí, že jen přinášela rozkazy od svého syna Konstantina, jenž byl pravým iniciátorem staveb. Češka se celkově staví do opozice vůči důležitosti postavy Heleny v celé své knize. Argumentuje tím, že ani o vykopání křížů, ani o rozeznání pravého kříže se nezmiňuje žádný z dobových historiků, což by v případě pravdivosti této informace určitě udělali. Oproti tomu vyzdvihuje teorii historika Turannia Rufina, jenž se zabýval překladem Eusebiovyh knih a sám napsal jejich pokračování. Ten je toho názoru, že příběh o Helenině nálezu je jen výmysl jeruzalémského průvodce, který se touto legendou snažil osvěžit svůj výklad. Bohužel, jak se dalo čekat, se tato legenda dostala velmi rychle do oběhu a na

---

¹⁵⁶ Socrates Scholasticus. *Sedmá patristická čítanka: Církevní dějiny*, (přel. J. Novák), s. 37-38.

¹⁵⁷ Cameron, A. *Pozdní antika*, In: Harries, R., *Dva tisíce let křesťanství*, (přel. J. Ogročt, J. Ogročtová), s. 30.

¹⁵⁸ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 67.

¹⁵⁹ Socrates Scholasticus. *Sedmá patristická čítanka: Církevní dějiny*, (přel. J. Novák), s. 38.

počátku 5. stol. n. l. ji už křesťanští spisovatelé zapisovaly jako ověřenou událost do svých knih.¹⁶⁰

Ať již tento Chrám Božího hrobu nechali postavit císař s matkou až po nalezení kříže nebo i úplně bez něj, pravdou zůstává, že jeho vysvěcení znamenalo v chápání Jeruzaléma důležitý mezník. V porovnání s troskami židovského chrámu, stojícími opodál, totiž poukazoval na dominanci křesťanů. Stal se tak symbolem pro nový křesťanský svět, v němž se od té doby mluvilo o Jeruzalémě jako o křesťanské Svaté zemi.¹⁶¹ Pro orientaci je dobré zmínit, že se pohybujeme přibližně v roce 335 n. l.¹⁶² Tato stavba také samozřejmě způsobila rozsáhlé poutnictví, které přetrvalo až do středověku a stalo se nezbytné pro fungování ekonomiky v tomto městě.¹⁶³

4.2 Konstantinův postoj ke křesťanství a založení Konstantinopole

Existují tři úhly pohledu jak se na Konstantina jako na panovníka dívat. Buď je představován církevními historiky jako zarytý křesťan toužící po spáse lidstva a čistotě víry, nebo naopak staršími historiky jako vypočítavý císař hledící jen na dobro a stabilitu státu, kterou se snaží udržet za každou cenu. Oním druhým úhlem pohledu byl Konstantin nazírán především v 18. a 19. století historiky Gibbonem a Burckhardtem.¹⁶⁴ Třetí úhel pohledu je propojením předchozích dvou, kdy je Konstantin představován jako panovník křesťanský založený, který je ale schopen vypočítavě využívat jednotlivých příležitostí ku prospěchu celé říše. Zastáncem tohoto třetího úhlu pohledu je většina novodobých historiků, kteří vědí, že se císař v té době bez obou zmíněných faktorů nemohl obejít, pokud chtěl svoji funkci zastávat efektivně.¹⁶⁵

---

¹⁶⁰ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 67.

¹⁶¹ Cameron, A. *Pozdní antika*, In: Harries, R., *Dva tisíce let křesťanství*, (přel. J. Ogročt, J. Ogročtová), s. 30.

¹⁶² Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 67.

¹⁶³ Cameron, A. *Pozdní antika*, In: Harries, R., *Dva tisíce let křesťanství*, (přel. J. Ogročt, J. Ogročtová), s. 30-31.

¹⁶⁴ Češka, J. *Římský stát a katolická církev ve IV. století*, s. 36-37.

¹⁶⁵ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 7.

V této kapitole tedy budu vycházet z toho, že Konstantin nějaké náboženské přesvědčení měl a jeho politické jednání nebylo ve všech bodech jen taktikou.

Konstantinův proces obrácení ke křesťanské víře může být rozdělen na menší úseky. Prvním úsekem je období mezi léty 306 – 312 n. l., během něhož se u císaře začaly zlehka projevovat sympatie ke křesťanskému kultu. Druhým úsekem by pak bylo období od roku 312 n. l. do roku 324 n. l., kde je možné pozorovat, jak tyto sympatie plně vystoupily na povrch a jak se císař začíná starat o postavení křesťanů v říši. Posledním obdobím je úsek mezi lety 324 - 337 n. l., kdy se plně odvrátil od dosavadních božstev a osobně se zajímal o církevní spory, jež byly řešeny především na jeho popud.¹⁶⁶

Ke křesťanství se císař uchýlil zřejmě z toho důvodu, neboť zřejmě věřil, že zkázu jeho předchůdců způsobilo jejich špatné vyznání. Jejich bohové jim nemohli pomoci, a jelikož si znepřátelili i křesťanského Boha pronásledováním jeho vyznavačů, nemohli se dočkat klidného spočinutí,¹⁶⁷ jehož se kupříkladu dožil Konstantinův otec, jenž křesťany toleroval a represe vůči nim na svém území nevykonával.¹⁶⁸ Podle názoru mnohých historiků však sehrál roli i monoteistický kult Slunečního boha, jež Konstantin předtím uctíval. Jeho vyznávání bylo v říši dlouho známé a rozšířené. Nejvíce byl vyznáván v armádě, kde se Konstantin i jeho otec, od něž císař zřejmě své vyznání převzal, pohybovali nejvíce.¹⁶⁹ Sol invictus, neboli kult Neporazitelného Slunce, však sám vznikl ve 3. století n. l. jako napodobenina křesťanství, jež měla sjednotit pohanská vyznání v říši a zastřešit všechny jejich bohy jedním nejvyšším bohem.¹⁷⁰ Z toho vyplývá, že přejít od takového kultu ke křesťanství neznamenal žádný problém a zřejmě tak svoji víru vnímal i Konstantin, jenž si na místo nejvyššího boha dosadil toho křesťanského. V tom mu nebránily ani texty od

---

¹⁶⁶ Tamt., s. 98.

¹⁶⁷ Říčan, R. *Dvanáct století církevních dějin*, s. 144.

¹⁶⁸ Eusebius Pamphili. *Církevní dějiny*, (přel. J. J. Novák), s. 164.

¹⁶⁹ Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 37.

¹⁷⁰ Klíčová, M. *Vzestup křesťanství: dějiny prvních pěti století církve*, s. 84.

křesťanských spisovatelů, neboť oni sami používali symboliku, v níž Boha dávali do spojení se symbolem světla.¹⁷¹ V Konstantinově myšlence se tak vytvořil nový synkretismus, jenž spojoval „pohanské představy s křesťanskými a novoplatonskými pojmy.“¹⁷² Tento synkretismus u něj doplňovala i představa, že každý jedinec má možnost uctívat více bohů najednou. Jeho rozhodnutí tak nemuselo nutně znamenat nahrazení jím uznávaného kultu, nýbrž jen přidání nového vyznání ke svému starému. To že tento Bůh vedle sebe nesnese žádné další bohy a ani žádné další své interpretace, než ty, jež přináší pravověrná církev, se císař dozvěděl až později.¹⁷³

O císařově počátečním pouhém přidání křesťanství do skupiny jím vyznávaných kultů, které vyvrací u Konstantina obrat pavlovského typu, jenž je k němu mnohdy připisován, svědčí mnoho důkazů. Jsou jimi pohanské znaky, které jsou s císařem ještě dlouhou dobu spojeny, což by jako pravý křesťan zřejmě odmítl. Mezi ně můžeme řadit například stálou existenci císařského kultu a s ním spojené dvorské ceremonie a veřejných vystoupení, jež měly ráz náboženských procesí, neboť panovník většinou dlel ve svém paláci a na veřejnosti se moc neukazoval. To vše působilo na obyvatele říše posvátným dojmem a ukazovalo císaře jako nadpřirozenou bytost.¹⁷⁴ Dalšími prvky jsou jeho portréty na mincích a sochy, kde je císař přirovnáván nebo dokonce ztělesňován se Slunečním bohem.¹⁷⁵ Tyto a mnohé další pohanské prvky později vyvolaly, jak již bylo zmíněno, podezření, že Konstantin nikdy pravým křesťanem nebyl a křesťanství se tak stalo jen jeho politickým tahem, jež reprezentuje snaha docílit prospěšnosti skrze vyznávání křesťanství pro celou říši, jíž by tímto způsobem měla být zajištěna nebeská pomoc.¹⁷⁶ Blaho státu bylo také ústředním motivem Konstantinova rozhodnutí zastávat toleranci, jež měla

---

¹⁷¹ Runciman, S. *Teokracja bizantyjska*, (z anglického orig. do polštiny přel. M. Radozycka-Paoletti), s. 13.

¹⁷² Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 37.

¹⁷³ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 33.

¹⁷⁴ Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 29.

¹⁷⁵ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 78.

¹⁷⁶ Říčan, R. *Dvanáct století církevních dějin*, s. 144.

být praktikována jak ze strany státu, tak ze strany jednotlivých kultů vůči těm ostatním.¹⁷⁷ Tento postoj by mohl být vysvětlen buď tak, že císař měl strach z toho, že přeci jen křesťanský Bůh není nejmocnější, a tak by se kryl před trestem ostatních bohů, nebo, a to je mnohem více pravděpodobné, se Konstantin snažil udržet v říši mír bez bojů mezi kulty.

Jediná věc, co nezapadá do jeho křesťansky laděné politiky, je tragédie v císařské rodině, jež se údajně udála v roce 326 n. l.¹⁷⁸ Historik Zosimos popisuje, jak císař Konstantin přestal skrývat „svoji zlou povahu“ a nechal zahubit svého syna Crispa, jenž byl nedávno zvolen cézarem. Učinil tak z toho důvodu, že jej podezříval z intimního styku se svojí ženou Faustou – Crispovou nevlastní matkou. Zosimos poté poukazuje na to, že zřejmě na nátlak Konstantinovy matky Heleny, byla pak zavražděna ve vodní lázni i Fausta.¹⁷⁹ Celý Zosimův text je protkán nenávisí a sarkasmem vůči císaři Konstantinovi, jehož byl zarytým odpůrcem, neboť podle něj je právě Konstantin důvod, proč byla říše v úpadku.¹⁸⁰ Tento Zosimův kritický postoj ke Konstantinovi se samozřejmě nelíbil církevním historikům, kteří měli Konstantina ve velké oblibě. Mezi první historiky, kteří ve svých knihách proti Zosimovi otevřeně vystupují a cíleně vyvracejí jeho argumenty, patří Evagrius, druhým jménem Scholastikus (narozen 536 n. l.). Zkráceně řečeno Evagrius Zosima zlostně napomíná, že nevycházel z Eusebiových spisů a vymýšlí si báchorky o událostech, u kterých nebyl přítomen. Poté bere jednu událost po druhé a Konstantinovu čest očišťuje tvrzeními, že to, co Zosimos píše, není pravda, přičemž se neustále odkazuje na Eusebia jako na svědka Konstantinova života. Ten kdyby o takové věci, jakou je zavraždění rodiny a i části přátel, věděl, určitě by o ní napsal, nebo by aspoň

---

¹⁷⁷ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 77.

¹⁷⁸ Ammianus Marcellinus. *Římské dějiny*, (přel. D. Škoviera), s. 27.

¹⁷⁹ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 71-72.

¹⁸⁰ Tamt., s. 76.

o Crispovi nemluvil s takovou chválou.¹⁸¹ O tom si ale dnešní historici dovolují silně pochybovat.

Clauss se k této tragédii vyjadřuje v tom smyslu, že Konstantin tak jednal zřejmě z přesvědčení, že mu jeho rodina a přátelé, kteří byli také ve velkém množství vyhlazeni, usilovali o život. Je dost možné, že císař odhalil spiknutí, jež plánovalo jeho sesazení z trůnu, a tak své nepřátele jednoduše nechal odstranit. Možnost vzniku onoho spiknutí je o to větší, když uvážíme, že se blížilo jubileum dvacetileté císařovy vlády, které bylo za dob Diokleciána spojeno s abdikací císaře, k níž se Konstantin, zřejmě k nelibosti svého okolí, neměl.¹⁸²

Tyto slavnostní jubilea se tradičně slavily v Římě. Jejich obsahem byl slavnostní průvod na Kapitol, kde ležela významná římská pohanská svatyně. V ní měl císař obětovat bohům. K tomu ale v roce 326 n. l. nedošlo, neboť císař Konstantin nechal průvod v půlce svého konání rozpustit na základě námitek křesťanského biskupa. Tím dal obyvatelům města jasně najevo, že se odklání od starých bohů a přechází k Bohu křesťanskému. Na to obyvatelé Říma, posílení nedávnými událostmi – čistka císařovy rodiny a prosazování křesťanů do římské městské správy, reagovali velmi negativně. Dokonce se o Konstantinově vládě začali vyjadřovat jako o opětovném nastolení Neronovy doby.¹⁸³

Negativní a odmítavý postoj římských poddaných byl jedním z důvodů, proč se císař rozhodl nechat vystavit nové císařské město, jež mělo nahradit Řím.¹⁸⁴ Historik Müller vyjmenovává všechny podmínky, které muselo nové město nutně splňovat. Jsou jimi nedostupnost římským legiím, jež mohly proti Konstantinovi vyrazit na popud římského senátu, dále blízkost perským hranicím ale zároveň i Dunaji (přes nějž neustále napadali římskou říši barbaři), dále také přístupnost k městu od moře, jež zaručovala nadvládu nad Středozezemním mořem

---

¹⁸¹ Evagrius Scholasticus. *Devátá patristická čítanka: církevní dějiny*, (přel. J. Novák), s. 76-77.

¹⁸² Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 57.

¹⁸³ Tamt., s. 10-11.

¹⁸⁴ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 73.

a zároveň umožňovala císaři přehnout. Poslední podmínkou byla dle Müllera poloha města v křesťanské krajině, jež mu měla dovolit stát se křesťanskou metropolí, již Konstantin z Říma, postaveného na pohanské tradici, nemohl nikdy učinit.¹⁸⁵ Císař uvažoval o mnohých městech – císařovo rodiště Niš, Soluň, Sofie a Trója – než všechny tyto podmínky našel ve vesničce Byzantion.¹⁸⁶ Její poloha u bosporské úžiny a u zálivu zvaného Zlatý roh byla velmi strategicky výhodná a splňovala všechny výše zmíněné podmínky. Byla dobře obranitelná a zároveň přístupná průmyslovým střediskům Konstantinovy doby.¹⁸⁷

Historie této osady spadá už do 7. století př. n. l., kdy byla vystavěna na popud orákula. Zpočátku to byla thrácko-illyrská osada, kterou ale později osídlili především Dórové. Už tehdy se díky své strategické poloze rozrůstala a vzkvétala a postupně se stala jedním z důležitých a známých obchodních měst. To byl také důvod, proč se stávala často cílem podmaňování. Postupem času přecházelo Byzantion z jedné nadvlády do druhé (z perské do spartské, odtud pak do athénské a posléze i pod nadvládu samotného císaře Alexandra Makedonského). Od příchodu Římanů a jejich podmanění Řeků patřila výhradně pod římskou správu. Pak ale udělalo chybu, když se v roce 196 n. l. postavilo na stranu Pescenia Nigera, jenž byl protivníkem tehdejšího císaře Septima Severa. Ten nechal město ve stejném roce zničit. Posléze bylo znovu postaveno, ale už nedosáhlo své původní velikosti a nádhery. Konstantin si byl vědom jeho významu, a tak se rozhodl jej přestavět v nové sídelní město.¹⁸⁸

Základy města byly položeny ve stejném roce, kdy se císař rozešel se starými bohy, tedy roku 326 n. l. Tato přestavba původní město značně rozšiřovala – Konstantin nechal vést hradby od Zlatého rohu až k Marmarskému moři, takže město dokonale pokrývalo celý poloostrov. Aby Byzantion náležitě

---

¹⁸⁵ Müller, K. *Obrazy z byzantských dějin*, s. 16.

¹⁸⁶ Dostálová, R. *Byzantská vzdělanost*, s. 19.

¹⁸⁷ Grant, M. *Římští císařové: Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, (přel. E. Hornátová, M. Amlerová), s. 248.

¹⁸⁸ Grulich, R. *Konstantinopel: Ein Reiseführer für Christen*, s. 27-29.

povznesl na statut císařského sídelního města, nechal Konstantin vystavět mnohé chrámy, mezi nimiž, jak rád podotýká císařův kritik Zosimos, ovšem nechyběly ani dva pohanské.¹⁸⁹ Clauss Konstantinovu volbu pro výstavbu těchto dvou pohanských chrámů v zamýšleném ryze křesťanském městě vysvětluje jako poděkování Konstantina Dioskurům, dvěma mladým bohům, kteří často pomáhali císaři v boji proti Licinioví, a jsou tedy císaři příznivě nakloněni. Dalším pohanským prvkem v „novém Římě“ byl porfyrový sloup, nesoucí Konstantinovu sochu, jež výrazně připomínala Slunečního boha. Pohanství bylo tedy i v tomto novém městě považováno za rovnoprávné s křesťanstvím.¹⁹⁰ I tak však byl nový Řím pro křesťany výhodným útočištěm, neboť v něm pohanské tradice nebyly tak silně zakořeněné jako ve starém Římě. Existovala tak jistota vyšší tolerance jedné strany k té druhé.

Město bylo slavnostně vysvěceno 11. května 330 n. l. pod jménem Konstantinopolis – Konstantinovo město (dnešní Istanbul). Císař, ve snaze ze svého nového sídla učinit nejkrásnější město říše, do něj nechal převézt většinu památek z Říma a Atén, ale také z Alexandrie, Efesu a Antiochie.¹⁹¹ To ale neznamená, že na Konstantinopoli císař nějakým způsobem šetřil, právě naopak. Nechával vystavět honosné domy pro senátory a dvorní úředníky, jimiž se snažil lákat tyto muže k rychlému osídlení nového města.¹⁹² Kolorit přepychového města doplňovala četná honosná sloupořadí, prostorná náměstí a vítězné oblouky.¹⁹³ Stejně jako ve starém Římě se i zde nacházelo divadlo a lázně.¹⁹⁴ A především zde císař nechal vystavět krásné křesťanské kostely, jimž vévodila

---

¹⁸⁹ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 74.

¹⁹⁰ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 92.

¹⁹¹ Dostálová, R. *Byzantská vzdělanost*, s. 19.

¹⁹² Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 91.

¹⁹³ Zosimos. *Stesky posledního Římana*, (přel. A. Hartman), s. 73.

¹⁹⁴ Grulich, R. *Konstantinopel: Ein Reiseführer für Christen*, s. 29.

bazilika zasvěcená Apoštolům, kde měl odpočívat po své smrti i samotný císař.¹⁹⁵

Zmíněné finance na honosné stavby čerpal Konstantin především ze státní pokladny ale také i z konfiskací majetku v pohanských chrámech. Clauss ovšem podotýká, že to není důkaz jeho preferování křesťanství, neboť v těchto chrámech stále bylo možno konat bohoslužby, jejichž přerušení Konstantin rozhodně nechtěl.¹⁹⁶

Když byla Konstantinopol postavena, zbývalo ještě zařídit, aby se do ní přestěhovalo co nejvíce lidí. Na to Konstantin reagoval rozhodnutím osvobodit obyvatele tohoto města od pozemkové daně. Městské chudině udělil stejná privilegia, jaká měli plebejové v Římě. Různá privilegia přiřadil také dědičným velkonájemcům korunní půdy v oblasti Malé Asie. Na druhou stranu je však také donutil postavit si v Konstantinopoli dům.¹⁹⁷ Ovšem jeho snaha přestěhovat senát z Říma do nového města byla marná. Rozhodl se tedy založit nový senát, složený z vrchních představitelů východních měst a úředníků svého dvora, čímž si zajistil podřízenost senátu své osobě.¹⁹⁸ Tím byl ovšem, jak správně podotýká Müller, započat proces oddělování obou oblastí – Západu, hovořícího latinsky, s centrem v Římě a řeckého Východu s centrem v Konstantinopoli.¹⁹⁹

Konstantinopol, stojící na sedmi pahorcích stejně jako Řím, se stala prvním městem s křesťanským charakterem.²⁰⁰ Byla symbolem odloučení se od staré víry a přetáhla těžiště říše více na Východ, což mělo postupem času za následek rozdělení Římské říše na říši Západořímskou a Východořímskou, neboli Byzantskou.

---

¹⁹⁵ Grant, M. *Římští císařové: Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, (přel. E. Hornátová, M. Amlerová), s. 251.

¹⁹⁶ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 77.

¹⁹⁷ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 84-85.

¹⁹⁸ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 91.

¹⁹⁹ Müller, K. *Obrazy z byzantských dějin*, s. 14.

²⁰⁰ Grulich, R. *Konstantinopol: Ein Reiseführer für Christen*, s. 29.

4.3 Církevní spory

Jestliže si Konstantin od křesťanství sliboval spojení říše, což byl onen zmiňovaný politický tah, za nějž byl „souzen“ v 18. století, musel nejprve sjednotit samotné křesťanství, které k jeho velkému překvapení nebylo v učení jednotné. Historik Runciman ale poukazuje na fakt, že tato situace byla zcela očekávatelná. Dokud nebyli křesťané uznávanou menšinou a museli prchat před pronásledováními, nemohli se sjednotit v jednotlivých teologických otázkách.²⁰¹

Existovaly dva způsoby, jak spory v církvi řešit. Prvním byly synody biskupů z větší oblasti, které řešily momentální problémy na jimi spravovaném území.²⁰² Takovou synodou byla například synoda v Arles, již nechal svolat sám císař v roce 314 n. l. k projednání schizmatu v Africe. V tomto sporu šlo o to, že církevní hodnostáři exkomunikovali ty, kteří se za dob pronásledování císaře Diokleciána zachovali zbaběle, a buď obětovali, nebo odevzdali svaté knihy příliš s lehkým srdcem. Schizma vzniklo poté, co se na místo kartaginského biskupa hlásili dva kandidáti.²⁰³ První z nich Caecilian měl nastoupit na ono uvolněné místo podle stanoveného řádu. Ovšem nebyl tak velice podporován jako Maiorin, který byl zvolen samotnými věřícími, kteří odmítali Caecilianovy ústupky před požadavky státu.²⁰⁴ Císař se do sporu dostal, až když navracel biskupům Diokleciánem zkonfiskovaný majetek a nevěděl, komu ze jmenovaných jej dát. Maiorin brzy na to zemřel, avšak to spor nevyřešilo, neboť na jeho místo byl okamžitě zvolen Donatus. Císař tedy rozkázal tuto situaci řešit. První synoda tohoto konfliktu Donata exkomunikovala. To ale Donatus neakceptoval a odvolal se k druhé synodě, již byla právě výše zmíněná synoda v roce 314 n. l. v Arles. Ta donatisty, jak se jim podle jejich vůdce přezdívalo, opět zatratila. Postup se ještě několikrát opakoval, až zasáhl sám císař, který

---

²⁰¹ Runciman, S. *Teokracja bizantyjska*, (z anglického orig. do polštiny přel. M. Radozycka-Paoletti), s. 14.

²⁰² Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 38.

²⁰³ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 57.

²⁰⁴ Říčan, R. *Dvanáct století církevních dějin*, s. 148.

Donata odsoudil a začal proti donatistům v Africe postupovat i vojensky. Později však raději svá vojska stáhl a do této situace se již nemíchal.²⁰⁵

Druhým způsobem, jak řešit církevní spory jsou ekumenické koncily, což jsou velké synody složené z vrchních představitelů jednotlivých biskupství z celé říše. Úplně první takovýto koncil se konal roku 325 n. l. v Nikaji (dnešní Iznik), jemuž předsedal sám císař Konstantin.²⁰⁶ Kromě přesného určení data Velikonoc a dalších potřebných věcí se zde mělo zformulovat pravé vyznání víry.²⁰⁷ K tomuto rozhodnutí uspořádat koncil Konstantin došel poté, co se spor biskupů s Areiem a jeho stoupenci rozšířil i na veřejnost mezi prosté lidi. Clauss tvrdí, že lidé tehdy ve východní části říše, kde bylo křesťanství četněji rozšířeno, nemohli vyjít ven a dát se do řeči se známým bez toho, aby přišla řeč na postoj jednotlivce k tomuto sporu, jež ve zkratce vylíčím.²⁰⁸

Nejvíce se o tomto sporu zmiňuje Sokrates Scholasticus, píšící v 5. století. Podle jeho slov došlo ke sporu po jedné z bohoslužeb Alexandra, biskupa alexandrijského. Po jejím ukončení předstoupil Areios, jeden z presbyterů (tj. z kněží zodpovídající se Alexandrovi), a podle Sokrata tvrdil toto: „*Jestliže Otec zrodil Syna, má ten, který se zrodil, počátek svého bytí, a proto je jasné, že byla doba, kdy Syn nebyl; z toho plyn, že Syn měl bytí z ničeho (ex ouk ontón, ex nihilo).*“²⁰⁹ Toto učení se velmi rychle rozneslo. Aby šíření zastavil, svolal Alexandr synodu, na níž spolu s dalšími biskupy Areia exkomunikoval. To ovšem ale šíření nezastavilo, ba naopak jej ještě rozšířilo, neboť se za Areia postavilo několik kněží, kteří žádali obnovení jeho kněžské funkce. Zároveň se o rozšíření nechtěně postaral i samotný Alexandr, jenž psal biskupům z odlehlejších zemí, aby Areia neposlouchali a nevěnovali mu pozornost, čímž však samozřejmě způsobil pravý opak a počet Areiových následovníků hodně

---

²⁰⁵ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 57-58.

²⁰⁶ Zástěrová, B. *Dějiny Byzance*, s. 38.

²⁰⁷ Češka, J. *Římský stát a katolická církev ve IV. století*, s. 27.

²⁰⁸ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 86.

²⁰⁹ Socrates Scholasticus. *Sedmá patristická čítanka: Církevní dějiny*, (přel. J. Novák), s. 14.

vzrostl.²¹⁰ Je vhodné uvést, že podle všech dostupných pramenů byl Areiovým následovníkem i císař Licinius, Konstantinův spoluvládce. Je dost možné, že za ochlazení vzájemných vztahů mezi panovníky může i tento křesťanský spor.²¹¹

Jak jsem již nastínila výše, Konstantin se rozhodl spor vyřešit. Rozkol v církvi jej silně znepokojoval z prostého důvodu - pokud nebyla jednotná církev, nemohla být jednotná ani samotná říše.²¹² Nejprve se rozhodl poslat oběma zúčastněným biskupům dopis, v němž je nabádal, aby sporu zanechali a vzájemně si odpustili.²¹³ Sokrates dokládá, že doslova napsal toto: „[...] *Je-li tomu tak, nebylo by daleko lepší, kdybychom my, kteří jsme služebníky všemohoucího Boha, se shodli kvůli své víře, kterou vyznáváme? Ostatně pečlivě uvažme, o čem jsem mluvil, zda je správné, když se hádáme o věcech tak malicherných a naprosto ne nutných, aby bratři bratřím spílali a aby naším hříšným sporem byla svornost hanebně roztrhána. Takové spory se hodí spíše pro prostý lid než pro kněze a rozvážené lidi. [...]*“²¹⁴ Tato slova však nepadla na úrodnou půdu a tak nezbyvalo nic jiného než svolat koncil, kde se tato situace měla, společně s dalšími nejasnostmi, projednat.

Jak jsem již zmínila, koncil se konal v Nikaji, jež leží v Malé Asii, nedaleko císařova sídelního města. Konstantin nechal svolat všechny biskupy říše (Řičan podotýká, že se jich sjelo přes 300), přičemž většinu tvořili ti z východní části říše.²¹⁵ Proto celý koncil probíhal v řečtině, kromě tedy úvodního slova císaře, jež bylo proneseno v latině.²¹⁶ Po tomto císařově monologu, kdy přesvědčoval všechny o nutnosti jednoty a zároveň je nabádal, aby debaty na koncilu probíhaly bez urážek a zbytečných hádek, Konstantin trpělivě naslouchal oběma stranám a vyslovené myšlenky nechal biskupy pečlivě

---

²¹⁰ Tamt., s. 14-17.

²¹¹ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 59.

²¹² Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 57.

²¹³ Socrates Scholasticus. *Sedmá patristická čítanka: Církevní dějiny*, (přel. J. Novák), s. 18-20.

²¹⁴ Tamt., s. 19.

²¹⁵ Řičan, R. *Dvanáct století církevních dějin*, s. 156.

²¹⁶ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 62.

rozebrat a argumentovat.²¹⁷ Císař byl na Alexandrově straně, což zřejmě zařídil jeho vlivný rádce biskup Hosius,²¹⁸ a tak není překvapení, že závěrečné vyznání víry (tj. symbolon) se vyjadřovalo v Alexandrův prospěch – tedy že Otec a Syn jsou soupodstatní. Kdo se s tímto rozhodnutím odmítl ztotožnit a podepsat jej, byl poslán do vyhnanství.²¹⁹ Sokrates Scholasticus tyto vyhnané biskupy poctivě vyjmenovává. Byli jimi kromě exkomunikovaného Areia také nikomedský Eusebius (Konstantinův životopisec je Eusebius z Kaisareie), niceský Theognidus, chalcedonský Maris, marmaritský Theonus a Secundus z Ptolemaidu.²²⁰

Tento koncil je zajisté zajímavý také tím, že se zde poprvé v historii pojí církev se státní mocí, což zajistilo, že výsledky koncilu se zároveň staly i říšskými zákony.²²¹ Ono spojení církevní a státní moci, nazývajících se cízaropapismus, se stává hlavním symbolem pozdější Byzantské říše. Podle této teorie, s níž souhlasí i Eusebius Pamphili, je císař zástupcem Krista na zemi.²²² Z toho plyne, že Římská říše pak byla obrazem království nebeského.

Sám Konstantin svůj nárok na předsedání koncilu viděl také duchovně, ale trochu jinak, než Eusebius. Považoval se totiž za „biskupa pro vnější záležitosti“, neboť byl jako císař také pontifikem maximem, tj. nejvyšším pohanským knězem.²²³ Jako pontifiku maximovi příslušelo císaři zasahovat do záležitostí říšských kultů, do nichž bylo zařazeno i křesťanství.²²⁴ Konstantin se jako císař

---

²¹⁷ Socrates Scholasticus. *Sedmá patristická čítanka: Církevní dějiny*, (přel. J. Novák), s. 21.

²¹⁸ Češka, J. *Římský stát a katolická církev ve IV. století*, s. 27.

²¹⁹ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 86.

²²⁰ Socrates Scholasticus. *Sedmá patristická čítanka: Církevní dějiny*, (přel. J. Novák), s. 22.

²²¹ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 86.

²²² Dostálová, R. *Byzantská vzdělanost*, s. 52.

²²³ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 54.

²²⁴ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 87.

cítil za urovnání sporu zodpovědný, neboť se bál božího hněvu, jenž mohl říši přinést zkázu.²²⁵

Výše zmíněná dohoda však spor neutišila. Konstantin se proto rozhodl učinit přísná opatření, jimž bylo omezení privilegií daných křesťanům pouze na zastánce ortodoxního kultu. Na heretiky, kteří se od nikajského vyznání víry odkláněli, čekali nové nelehké povinnosti. Posléze nařídil za vyznávání herezí i přímé tresty, což učinil jejich vymazáním ze soupisu povolených říšských kultů. Heretikům tak bylo odepřeno shromažďování, byl jim zkonfiskován majetek, včetně kostelů, jež byly předány do správy ortodoxním církevním hodnostářům. Tímto zákazem herezí ve své podstatě císař dosáhl jednotného ortodoxního křesťanského kultu, jenž by měl stmelit celou Římskou říši.²²⁶

Po těchto činech se však udála ona rodinná tragédie a Konstantin se zalekl božího hněvu, jenž na něj byl seslán. Aby jej odvrátil, nechal z vyhnanství povolát Areia zpět a navrátil se k tolerantní politice.²²⁷ Areios po svém návratu z vyhnanství předělal své vyznání víry a roku 334 n. l. jej představil císaři. Neboť se Areios chytře vyhýbal sporným bodům, byl v Konstantinových očích zproštěn viny. Ke stejnému soudu jako Konstantin došla i synoda svolaná v Jeruzalémě k příležitosti vysvěcení Chrámu Božího hrobu, a tak byl Areios znovu uveden do presbyterského stavu.²²⁸

Toto rozhodnutí se však se nelíbilo Athanasiovi, nástupci již zemřelého Alexandra. Jeho tvrdý postup proti nově vzniklému umírněnému ariánství, neboli semiariánství, se však nezamlouval ostatním biskupům.²²⁹ A tak byl na synodě

---

²²⁵ Cameron, A. *Pozdní antika*, In: Harries, R., *Dva tisíce let křesťanství*, (přel. J. Ogročt, J. Ogročtová), s. 28.

²²⁶ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 88-89.

²²⁷ Ammianus Marcellinus. *Soumrak Římské říše*, (přel. J. Češka), s. 26.

²²⁸ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 65.

²²⁹ Tamt., s. 65.

v Tyru, jež se konala roku 335 n. l., odsouzen k vyhnanství v Trevíru, kde pobýval až do Konstantinovy smrti.²³⁰

4.4 Konstantinův křest, smrt a odkaz dalším generacím

Konstantin skonal v roce 337 n. l., kdy uprostřed válečného zbrojení a příprav tažení proti perskému králi Šapúrovi II, jenž si kladl nárok na část tehdejší Mezopotámie a Arménie, kterou mu sebral již císař Dioklecián. Kvůli nemoci však byl císař Konstantin nucen toto zbrojení přerušit.²³¹

Ještě než skonal, byl na smrtelné posteli pokřtěn. Tento způsob křtu několik málo dní před smrtí byl sice v 18. století hojně napadán, ale má svoji argumentaci.²³² Křest totiž smývá z jedince hříchy. Bylo tedy mnohem výhodnější tyto hříchy smýt těsně před smrtí, kdy už byla malá pravděpodobnost, že jedinec učiní nějaké nové hříchy, než aby se nechával pokřtít během života. To bylo dokonce považováno tehdejší veřejností za nebezpečné, neboť hříchy spáchané pokřtěným člověkem byly dvakrát těžší, než kdyby je spáchal člověk nepokřtěný. Předsmrtný křest tak zaručoval jistou cestu do království nebeského. Dnes má takovou funkci poslední pomazání.²³³

Po svém skonu byl Konstantin převezen do Konstantinopole a tam uložen do baziliky zasvěcené Apoštolům.²³⁴ V ní byly symbolicky v kruhu vystavěny apoštolské hrobky, do jejichž středu byl císař pochován. Zřejmě pro místo jeho odpočinku, ale možná i pro jeho velké činy, jež byly veřejností ctěny, byl na východě nazýván třináctým apoštolem, nebo také rovný apoštolům.²³⁵

Říše tak padla do rukou císařových potomků, které jejich otec již nechal vychovat v křesťanském duchu. Konstantin plánoval opět uvést v život tetrarchii,

---

²³⁰ Ammianus Marcellinus. *Soumrak Římské říše*, (přel. J. Češka), s. 26.

²³¹ Clauss, M. *Konstantin Veliký: Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, (přel. V. Drbal), s. 62.

²³² Češka, J. *Římský stát a katolická církev ve IV. století*, s. 37.

²³³ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 89.

²³⁴ Socrates Scholasticus. *Sedmá patristická čítanka: Církevní dějiny*, (přel. J. Novák), s. 55.

²³⁵ Franzen, A. *Malé církevní dějiny*, (přel. B. Smékal), s. 54.

tentokrát však založenou ryze na dynastickém příslušenství. Pro vládu ustanovil své tři syny – Constantia II., Konstantina II. a Constanta – a svého synovce Dalmatia. Proti poslednímu jmenovanému se však vzbouřila armáda, jež odmítla poslouchat kohokoliv, kdo nepatřil přímo do rodiny bývalého císaře a rozpoutala tak hromadné vyvražďování nepřímé Konstantinovy rodiny. Vládu nad říší si tak rozdělili pouze císařovi potomci. Ani ti však nebyli jednotní a bojovali mezi sebou o primát, jenž vyhrál nejmladší Constans. Avšak ani po této události nevládl mezi bratry úplný klid. Každý z nich byl totiž stoupencem jiného křesťanského vyznání. To ovšem nebránilo jejich společnému hájení křesťanství a postupům proti pohanům a židům, jenž se vyznačoval zákazy pohanských obětí a zavíráním jejich svatostánků.²³⁶

Situace v náboženství se naposledy změnila až s příchodem císaře Juliána (361-363 n. l.). Získal přívlastek Apostata (= odpadlík), neboť odpadl od křesťanského vyznání svých předchůdců a pokusil se navrátit říšské náboženství k pohanskému kultu, jemuž navrátil svobodu vyznání a majetek. Zároveň se chystal na úkor křesťanů vystavět v Jeruzalémě nový židovský chrám. Jeho plán však nevyšel. Své protikřesťanské tažení vysvětloval podobně, jako Konstantin I. své prokřesťanské, tedy že mu tento úkol byl dán od bohů, kteří si přejí, aby byla říšská společnost uzdravena. Tyto snahy však neměly v té době již rozvinuté křesťanské společnosti veliký úspěch.²³⁷

Posledním vládcem, jehož bych chtěla ve své práci ve zkratce zmínit pro jeho důležitost ve vztahu ke křesťanství, je císař Theodosius I. (379-395 n. l.). Jeho přínos je historiky shledáván v jeho tvrdém postupu proti pohanům a křesťanským herezím. Zpočátku pouze zakázal přinášet pohanským bohům oběti, ale v průběhu své vlády postavil pohanství zcela mimo zákon, což zapříčinilo odejmutí privilegií kněžím pohanských kultů, stejně jakož i jejich majetku.

---

²³⁶ Dostálová, R. *Byzantská vzdělanost*, s. 40-41.

²³⁷ Grant, M. *Římští císařové: Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr – 476 po Kr.*, (přel. E. Hornátová, M. Amlerová), s. 270-272.

Zároveň státní moc postupovala proti pohanům i jejich vyloučením z úřadů.²³⁸
Křesťanství naproti tomu za jeho vlády definitivně zvítězilo a stalo se jediným státním náboženstvím.²³⁹

---

²³⁸ Cameron, A. *Pozdní antika*, In: Harries, R., *Dva tisíce let křesťanství*, (přel. J. Ogročt, J. Ogročtová), s. 36.

²³⁹ Češka, J. *Zánik antického světa*, s. 170.

5 Závěr

Ve své práci jsem se pokusila přiblížit postavu císaře Konstantina I. Velikého, která je velice komplikovaná a dá se na ni pohlížet z vícera různých úhlů pohledu. Já jsem zvolila takový úhel, při němž je možné uznat, že Konstantin využíval křesťanství ke stmelování říše, ale zároveň nevyvrací císařovo křesťanské vyznání. Tento náhled jsem vytvořila kompilací první a druhé kapitoly této práce, kde jsem nejprve zmiňovala postavení křesťanství před Konstantinovým příchodem a poté Konstantinův politický postoj, cestu k samovládě, jež byla protknuta mnoha boji, a nakonec i samotnou jeho vládu, jež se vyznačovala mnohými reformami a reorganizacemi.

Práce vytváří ucelený pohled na dějiny a religiozitu Římské říše, v době, kdy v ní vzniklo křesťanství až do smrti císaře Konstantina Velikého. Další vývoj křesťanství je zmíněn jen čistě symbolicky a není nijak rozveden, což ovšem neznamená, že tento další vývoj nebyl důležitý. Netýká se však již tématu této práce, jejímž hlavním cílem bylo rozebrat údajnou Konstantinovu konverzi ke křesťanství a jeho postoj k tomuto náboženství. Nastínila jsem, že císař vyznával postoj spíše tolerantní, udržující v říši klid. Co se Konstantinovy víry týče, poukazovala jsem na fakta, z nichž je jasné, že místo „pavlovského obratu“ můžeme u tohoto císaře mluvit spíše o dlouhodobém procesu přeměny vyznání, kdy císař pomalu přecházel od kultu Nepřemožitelného Slunce do křesťanství. Zároveň jsem ukázala, že je vhodné se držet takového pohledu, kdy Konstantina nepovažujeme ani za pouhého vypočítavého politika, avšak ani za ryzího křesťana, uplatňujícího všechny zákony jen pro blaho křesťanů a ve jménu Boha.

Pokud mám jeho panování shrnout do pár nejdůležitějších činů, určitě je nejdůležitější zmínit zrovnoprávnění křesťanství s pohanskými kulty. Za důležité považuji také zmínit výstavbu Konstantinopole, kterou jsem podrobně popsala ve třetí kapitole této práce. Konstantinopol je důležitá především pro svůj význam v budoucnosti, kdy se stane hlavním městem a křesťanským centrem

Byzantské říše. Svůj význam neztrácí ani po dobytí Turky, kteří z ní vystavili dnešní Istanbul. Mezi nejprínosnější bych také, vedle četných reforem, s nimiž Konstantin přišel, zařadila první ekumenický koncil v Nikaji, jež nechal císař svolat. Bylo na něm projednáváno mnoho teologických otázek té doby, jejichž řešení, nebo alespoň pokus o ně, umožnilo křesťanství určitý posun a další vývoj, díky čemuž se církev vyvinula až do podoby, jakou má dnes.

6 Seznam použité literatury a pramenů

6.1 Prameny

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad, 3. vydání, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1979.

AMMIANUS MARCELLINUS, *Rímske dejiny*, přel. D. Škoviera, 1. vydanie, Bratislava: Tatran, 1988.

AMMIANUS MARCELLINUS, *Soumrak římské říše*, přel. J. Češka, 1. vydání, Praha: Odeon, 1975.

EUSEBIUS PAMPHILI, *Církevní dějiny*, přel. J. J. Novák, 1. vydání, Praha: Česká katolická charita, 1988.

EVAGRIUS SCHOLASTICUS, *Devátá patristická čítanka: církevní dějiny*, přel. J. Novák, 1. vydání, Praha: Česká katolická charita, 1991. ISBN 80-7072-120-0.

SOCRATES SCHOLASTICUS, *Církevní dějiny: sedmá patristická čítanka*, přel. J. Novák, 1. vydání, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989.

ZOSIMOS, *Stesky posledního Římana*, přel. A. Hartmann, 1. vydání, Praha: Odeon, 1983.

6.2 Sekundární literatura

ADAM, A., *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*, 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-269-1.

BURIAN, J., *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*, 1. vydání, Praha: Svoboda, 1970.

CLAUSS, M., *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-734-0.

ČEŠKA, J., *Římský stát a katolická církev ve IV. století*, 1. vydání, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983.

ČEŠKA, J., *Zánik antického světa*, 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-386-8.

DOSTÁLOVÁ, R., *Byzantská vzdělanost*, 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-034-6.

FRANZEN, A., *Malé církevní dějiny*, 2. vydání, Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-008-7.

GRANT, M., *Římsští císařové: Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.*, přel. E. Hornátová, M. Amlerová, 1. vydání, Praha: BB art, 2002. ISBN 80-7257-731-X.

GRULICH, R., *Konstantinopel: Ein reiseführer für Christen*, 1. Auflage, Ulm am Donau: Gerhard Hess Verlag, 1998. ISBN 3-87336-271-6.

- HARRIES, R., MAYR-HARTING, H. *Dva tisíce let křesťanství*, přel. J. Ogročt, J. Ogročtová, 1. vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2010. ISBN 978-80-7325-221-2.
- HAZLETT, I., *Rané křesťanství: počátky a vývoj církve do roku 600*, 1. vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009. ISBN 978-80-7325-159-8.
- KITZLER, P., *Příběhy raně křesťanských mučedníků*, 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-989-8.
- KLÍČOVÁ, M., *Vzestup křesťanství: dějiny prvních pěti století církve*, 1. vydání, Praha: Návrat domů, 2009. ISBN 978-80-7255-190-3.
- MÜLLER, K., *Obrazy z byzantských dějin*, Praha: Odborné knihkupectví Jaroslav Samec, bez vnočení.
- RUNCIMAN, S., *Teokracja bizantyjska*, přel. M. Radozycka-Paoletti, 1. izdanie, Katowice: Książnica, 2008. ISBN 978-83-245-7650-0.
- ŘÍČAN, R., *Dvanáct století církevních dějin*, 2. vydání, Praha: Kalich, 1989. ISBN 80-7017-060-3.
- ZÁSTĚROVÁ, B., *Dějiny Byzance*, 1. vydání, Praha: ACADEMIA, 1996. ISBN 80-200-0454-8.

7 Summary

Constantine the Great is and forever is going to remain a complicated and often being discussed figure in history. Mainly for his list of activities, which he did (as the historians have said in the 18th century) for unite the Roman empire, or which he did as a very first Christian emperor, as him described church historian Eusebius – as such an emperor, who at all cost tried to emphasize Christianity, the only correct religion, above all other cults of the empire.

This thesis mainly deals with changes, which he brought to Christians, and is structured into three chapters. First of them deals with Roman empire and its attitude to Christianity. Firstly describes this attitude in time, when the Christianity has emerged, and than maps development of this attitude, which is connected with development of the Christianity itself. Than this thesis pass to figure of Constantine the Great, whose power struggle and than also his governing itself are the main content of the second chapter. I have mentioned here Constantine's reforms too.

The third part of this thesis is about Constantine's relation to Christianity, which is very complicated, as I have mentioned. In this chapter can be also find the founding of Constantine's new residential town Konstantinopel, which should have substitute the role of ancient Rome. That became real successfully in a couple of years. Than this chapter pass to solving the church disputes, which were most solved at the ecumenical council, which was held in the town of Nikai, today known as the Iznik town, in Turkey. Solving these theological questions, which were discussed at this council, enabled Christianity the further development, which enabled Christianity to reach a dominant position, which it has in today's world.